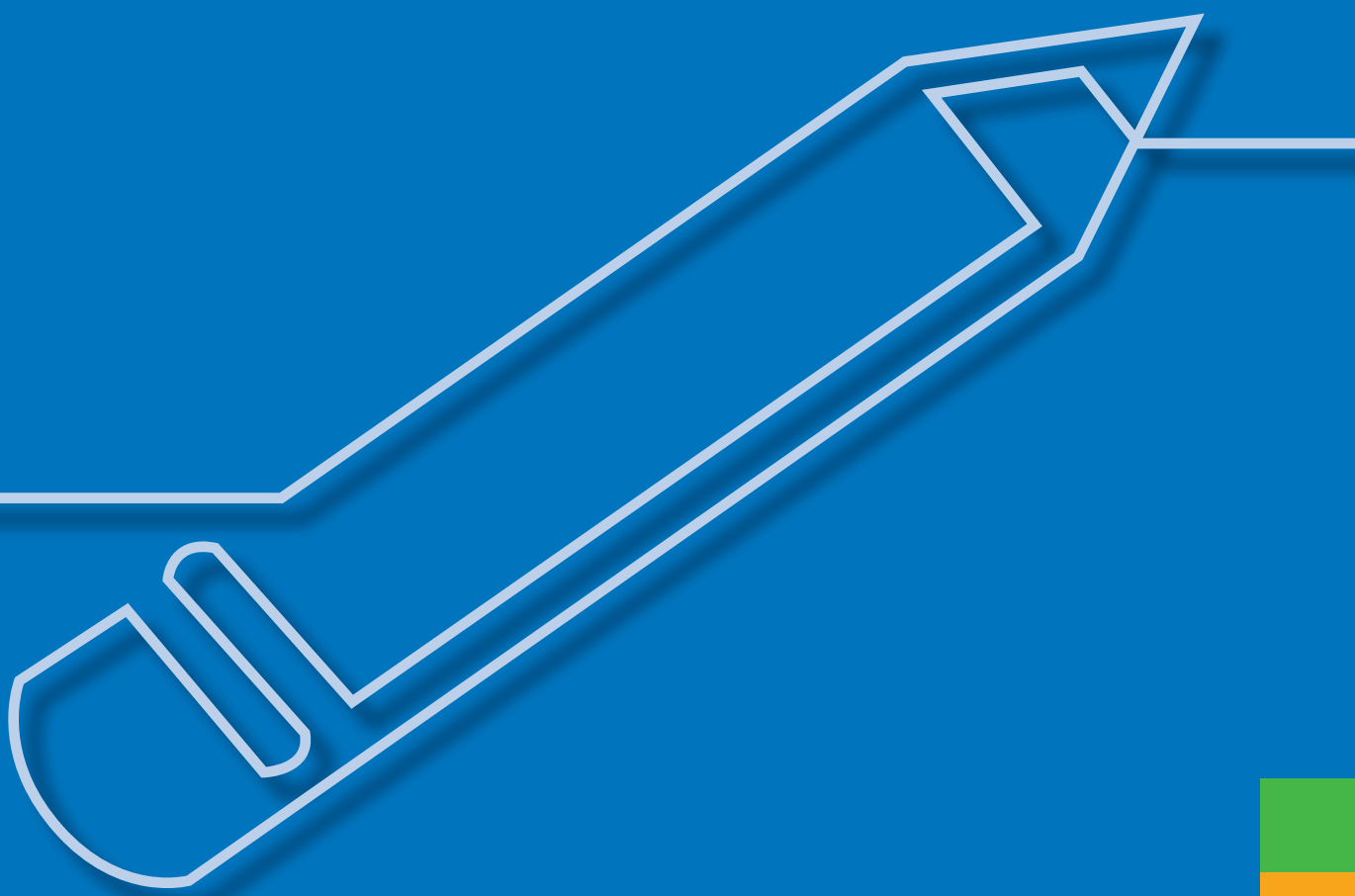

Poboljšanje pisanja na prvom jeziku

Materijali za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama

Didaktički podsticaji

1

Poboljšanje pisanja na prvom jeziku

Basil Schader

Nexhat Maloku

Materijali za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama

Didaktički podsticaji

1

Serija priručnika „Materijali za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama“ (HSU; u Švajcarskoj HSK: Unterricht in Heimatlicher Sprache und Kultur) Didaktički podsticaji 1

Izdavač: Zentrum/Centar IPE (International Projects in Education) Pedagoške visoke škole (Učiteljskog fakulteta) u Cirihi (PH Zürich) po nalogu Švajcarske konferencije kantonalnih direktora za vaspitanje (EDK)

Rukovodilac projekta: Basil Schader

Autor: Basil Schader, prof. dr dr, didaktičar nastave jezika na PH Zürich, stručnjak za interkulturalnu didaktiku, autor nastavnih sredstava

Redakcija u ime HSU: Nexhat Maloku, M.A., HSK-nastavnik maternjeg jezika, predsednik Udruženja albanskih nastavnika i roditelja u Švajcarskoj

Nastavnici-probanti: Nexhat Maloku, Cirihi (HSK albanski)
Sakine Koç, Cirihi (HSK turski)
Božena Alebić, Cirihi (HSK hrvatski)
Elisa Aeschmann-Ferreira i Raquel Rocha, Cirihi (HSK portugalski)
Hazir Mehmeti, Beč
Rifat Hamiti, Dizeldorf

Ilustracije, dizajn i vizuelna realizacija: Barbara Müller, Erlenbach

Prevod: Jelena Gall, M.A., Cirihi

Štampa:

Ovi priručnici su nastali uz potporu švajcarskog Saveznog ministarstva za kulturu (nem. Bundesamt für Kultur – BAK).

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Eidgenössisches Departement des Innern EDI
Bundesamt für Kultur BAK

U finansiranju ovog projekta delimično je učestvovala Evropska komisija. Za sve sadržaje ovog priručnika odgovoran je isključivo autor; Komisija ne odgovara za dalje korišćenje podataka iz ovog priručnika.

Lifelong
Learning
Programme

Sadržaj

Predgovor seriji priručnika „Materijali za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama“	7
---	---

Uvod

1 Pisanje na maternjem jeziku: nije lako, ali je važno	8
2 Ciljevi i struktura ovog priručnika	8
3 Osnovna aktuelna didaktička načela o pisanju tekstova	8
4 Dodatne napomene s posebnim osvrtom na pisanje tekstova u okviru nastave maternjeg jezika	10
5 O vrednovanju i ocenjivanju pismenih sposobnosti	11

I Za početak: nezahtevne igre pisanja i aktivnosti radi podizanja motivacije

1 Predvežba: Zajedničko pričanje priče – po redu, u nastavcima ili lančanim metodom	14
2 Zajedničko pisanje: po redu, u nastavcima, lančanim metodom ili „priča na falte“	15
3 Priče s dvotačkom, s biranjem jedne reči, sa željenom rečju i ko-gde-šta-priče	16
4 Kostur-priče, reči kao stimulusi, okosnica priče	17
5 Pisanje izmišljene priče u različitim socijalnim oblicima	18
6 Mali kreativni jezični zadaci	19
7 Jezičke zagonetke	20

II Tehnike i strategije u različitim fazama procesa pisanja

8 Nalaženje ideja, predstrukturiranje teksta	24
9 Planiranje strukture teksta	25
10 Podela i oblikovanje teksta uz pomoć naslova, međunaslova i odeljaka	27

11	Tehnike prerađivanja teksta i samokorekture	28
12	Pisanje tekstova s adresatom – kako lepo uobličiti i prezentirati tekstove	30
13	O radnim listovima RL 1 i 2	31
AB1	Planiranje, pisanje i prerađivanje teksta – korak po korak	33
AB2	Rad na prevazilaženju teškoća u pisanju	35

III Podsticaji za poboljšanje pojedinih aspekata pisanja

14	Podsticaji u radu na proširenju fonda reči I: rad na semantičkim poljima reči, rad na dodatnim jezičkim sredstvima	38
15	Podsticaji u radu na proširenju fonda reči II: rad na tekstu s prazninama, pokušaj zamene reči itd.	40
16	Podsticaji za bolje strukturiranje i podelu teksta	43
17	Podsticaji za poboljšanje stila pisanja I: praktična i otkrivalačka škola stila	45
18	Podsticaji za poboljšanje stila pisanja II: pisanje tekstova i zaključaka – precizno, pregledno i zanimljivo	48
19	Preporuke za poboljšanje sintakse i morfologije	51

IV Ideje za pismene vežbe u specifičnom kontekstu

20	Pismeni zadaci koji su posebno podesni za nastavu maternjeg jezika	54
21	Projekti podesni za kooperaciju s redovnom nastavom	57
22	Kreativni likovno-jezički projekti	59
Bibliografija korišćene stručne literature		61

Objašnjenja, skraćenice

Prvi jezik:	Maternji/materinski jezik, jezik koji se govori u porodici/obitelji, prvi jezik koji d(ij)ete nauči u kući. Neka d(j)eca govore dva prva jezika.
Školski jezik:	Jezik koji se govori u školi u zemlji imigracije. U zavisnosti od situacije, ovd(j)e se ubraja i lokalni dijalekt.
Napomena prevodioca:	S obzirom na jezičko-političku situaciju na prostoru bivšeg srpskohrvatskog, tj. hrvatskog ili srpskog jezika, nemoguće je ovaj priručnik prevesti na jedan jezik koji će zadovoljiti kriterijume današnja četiri standardna jezika (bosanskog, crnogorskog, hrvatskog i srpskog). Izdavač, nažalost, nije u mogućnosti da štampa četiri varijante priručnika te je, u dogovoru s autorom, donesena odluka da se priručnik prevede na onu varijantu kojom prevodilac najbolje vlada – u ovom slučaju to je ekavska varijanta srpskog jezika. Odabir te jezičke varijante ne znači da se njoj daje prednost pred ostalima, niti znači da ga učitelji bosanskog, crnogorskog i hrvatskog jezika ne mogu koristiti za nastavu svojih standardnih jezika. Zbog preglednosti i obima teksta, na daljim stranicama ovog priručnika neće se naći dvostruko navedeni pojmovi kao gore („porodica/obitelj“), niti će ekavski i ijekavski oblici reči biti predstavljeni kao dubleti „dete/dijete“ ili kao gore („d(ij)ete“). Nastavnici vladaju ovim leksičkim i morfološkim osobenostima svog standardnog jezika i lako će prilagoditi sve vežbe koje odluče da uključe u nastavu.
Skraćenice:	U = učenici i učenice N = nastavnik/nastavnica
Simboli i skraćenice	koji se odnose na socijalni sastav grupe, razred, vreme rada na pojedinim vežbama:
	SR = samostalan rad
	PR = rad u paru
	MG = mala grupa
	CR = ceo razred
	Preporučuje se za rad u razredima od ... do ... razreda (npr. 2–4. razr.). (Predloženi raspon može se po potrebi varirati.)
	Približno vreme za rad, npr. 20 min. (Nastavnici vreme mogu prilagoditi okolnostima u pojedinim razredima.)

Predgovor seriji priručnika „Materijali za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama“

Nastava maternjeg jezika ili jezika zemlje porekla (HSU, u Švajcarskoj: HSK, Unterricht in Heimatlicher Sprache und Kultur – nastava jezika i kulture domovine), kao jedan od vrednih društvenih resursa, igra važnu ulogu u razvoju identiteta i jezika i u negovanju višejezičnosti. To se već duže vreme jasno očituje kako u istraživanjima tako i u okvirnim smernicama poput švajcarskog višejezičkog koncepta. Uprkos tome, nastava maternjeg jezika se, u poređenju s nastavom u redovnim školama, često odvija pod otežanim okolnostima. Za to postoji više razloga:

- Institucionalna i finansijska podrška za nastavu maternjeg jezika je često slaba. U manje-više celoj Švajcarskoj nastavnike u školama maternjeg jezika plaćaju matične zemlje ili čak roditelji.
- Nastava maternjeg jezika je obično loše povezana s redovnom nastavom; kontakti i saradnja sa nastavnicima iz redovne škole su često vrlo slabo razvijeni.
- Nastava maternjeg jezika se po pravilu održava samo tokom dva časa nedeljno, što otežava kontinuitet i nadgradnju u radu.
- Pohađanje nastave maternjeg jezika po pravilu je dobrovoljno, obaveza učenika da pohađaju nastavu nije posebno jaka.
- Nastava maternjeg jezika se najčešće odvija u grupama polaznika različite dobi – jednu grupu često čine učenici od 1. do 9. razreda. To od nastavnika zahteva veliku sposobnost diferenciranja unutar grupe i didaktičku umešnost.
- Heterogenost grupa na nastavi maternjeg jezika je i u pogledu jezičke kompetencije učenika izuzetno visoka. Dok jedni iz kuće donesu dobro vladanje i dijalektom i standardnim jezikom, drugi govore samo dijalekat. Mnogi od onih koji pripadaju već drugoj ili trećoj generaciji koja živi u novoj zemlji koriste jezik te zemlje (npr. nemački) kao svoj glavni jezik, a maternjim jezikom vladaju samo u nekom od dijalektalnih varijeteta, isključivo usmeno, pri čemu je fond reči ograničen na usko polje poznatih tema.
- Nastavnici maternjeg jezika u inostranstvu su za taj posao po pravilu dobro obrazovani u matičnim zemljama, ali nisu pripremljeni za sve realne specifičnosti predavanja u heterogenim grupama migranata. Mogućnost usavršavanja u imigracionim zemljama uglavnom je vrlo skromna.

Želja je autora serije priručnika „Materijali za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama“ da se nastavnicima pruži potpora u njihovom važnom i zahtevnom poslu i doprinese optimalnom kvalitetu nastave maternjeg jezika. To podrazumeva predstavljanje, s jedne strane, osnova i principa pedagogije i didaktike u zapadnoevropskim imigrantskim zemljama i, s druge strane, konkretnih i u praksi upotrebljivih predloga i modela nastave (upor. priručnik „Osnove i polazišta“ – orig. nem. „Grundlagen und Hintergründe“). Poboljšanje jezičke kompetencije je pritom u središtu pažnje. Didaktički predlozi su svesno zasnovani na principima i načinima rada koji su učenicima poznati iz nastave i udžbenika redovne škole. Na taj bi način, po mogućstvu uz visok stepen koherencije, trebalo približiti nastavu maternjeg jezika i redovnu nastavu. Upoznajući aktuelna didaktička polazišta i konkretne metode rada u redovnim školama koje đaci pohađaju, nastavnicima maternjeg jezika se pruža mogućnost usavršavanja kao i, nadamo se, suštinska potpora njihovom pozicioniranju kao ravnopravnih partnera u obrazovnom procesu učenika koji odrastaju bilingvalno i bikulturalno.

Priručnici serije „Materijali za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama“ nastaju u tesnoj saradnji švajcarskih stručnjaka i drugih zapadnoevropskih stručnjaka, s jedne strane, i eksperata i nastavnika u školama maternjih jezika, s druge strane. Time je obezbeđeno da informacije i predlozi odgovaraju stvarnim uslovima, potrebama i mogućnostima nastave maternjeg jezika, kao i da za nju budu funkcionalni i upotrebljivi.

Uvod

1. Pisanje na maternjem jeziku: nije lako, ali je važno

Pisanje i čitanje na prvom, maternjem jeziku je za mnogu decu i mlade, čiji su roditelji ili bake i dede emigrirali, teško ili čak nemoguće. Ukoliko se na ovim sposobnostima ne radi u školi, ta deca i mladi ostaju analfabeti za sopstveni prvi jezik. Ako jezikom svoje zemlje porekla vladaju još samo usmeno i pritom najčešće govore samo dijalekat, oni gube dodir sa pismenošću. Tako narasta opasnost da se, pre ili kasnije, izgubi dodir s prvim jezikom, čime se gubi i važna posebna kompetencija, kao i integralni deo bikulturalnog identiteta. Jačanje bilateralnih kompetencija (čitanje i pisanje i na svom prvom jeziku) tako postaje značajan zadatak i u smislu potpunog, uravnoteženog razvoja bikulturalno-bilingvialnog identiteta.

U razvoju ovih kompetencija nastava maternjeg jezika (u Švajcarskoj: „HSK-škole“) ima odlučujuću ulogu. Ona predstavlja, posebno za decu iz manje obrazovanih porodica, manje-više jedinu instancu za učenje maternjeg jezika u standardnom i pisanom obliku, što je preduslov sticanja potpune dvojezičnosti – dvojezičnosti koja obuhvata i pismenost.

2. Ciljevi i struktura ovog priručnika

Ova publikacija je zamišljena kao potpora nastavnicima i učenicima školâ maternjeg jezika u razvijanju kompetencija u pisanju na maternjem jeziku na didaktički aktuelan, zanimljiv i motivirajući način. Nakon uvoda koji se bavi osnovama aktuelnih didaktičkih načela o pisanju tekstova, predstavljen je niz konkretnih nastavnih predloga i podsticaja.

Sa svešću da će mnogi učenici i učenice bar na početku imati jake blokade, priručnik počinje zbirkom jednostavnih, razigranih zadataka koji jačaju motivaciju nezavisno od uzrasta učenika. S obzirom na činjenicu da je strateško razmišljanje važno bar onoliko koliko i poznavanje činjenica, u delu II slede tehnike i strategije koje su učenicima od pomoći u različitim fazama pisanja. Deo III obuhvata brojne konkretne predloge za unapređivanje određenih aspekata pisanja, kao što je rad na vokabularu, strukturi teksta ili stilu. U poslednjem delu ponuđen je niz podsticaja i ideja koje se, zbog svoje tematike, daju odlično primeniti u nastavi jezika zemalja porekla, lako se kombinuju s redovnom nastavom ili predstavljaju muzičko-kreativne projekte.

Uz svaki predlog dopisane su, radi lakše orijentacije, preporuke o socijalnom obliku grupe podesnom za vežbu (od samostalnog rada do rada s celim razredom), uzrastu kojem određeni predlog najbolje odgovara (npr. 3–7. razred), kao i o prosečnom trajanju vežbe. Naravno, uz svaki su predlog precizno i razumljivo opisani ciljevi i konkretan način rada. Sve nastavne predloge kritički su razmotrili i većinom i praktično oprobali različiti nastavnici maternjih jezika.

3. Osnovna aktuelna didaktička načela o pisanju tekstova

U ovom odeljku se opisuju savremena didaktička načela o pisanju na nemačkom govornom području koja, naravno, uzimaju u obzir i razvoj didaktike na međunarodnom planu. Za novu koncepciju didaktike u poslednjih trideset godina karakterističan je upravo naziv „didaktička načela o pisanju tekstova“ (nem. „Didaktik des Texteschreibens“; didaktika pisanja tekstova), koji je zamenio stariji izraz „pisanje sastava“ (nem. „Aufsatzunterricht“). Na taj način je pojam teksta znatno proširen u odnosu na klasični školski sastav. Sledećih pet načela se smatra osnovnim savremenim didaktičkim načelima o pisanju tekstova (koja se verovatno delimično razlikuju od onoga što je bilo deo obrazovanja ponekih nastavnika maternjih jezika). Ovde ih navodimo povezujući ih odmah s nastavom maternjeg jezika, a u četvrtom poglavlju ćemo navesti dodatne specifičnosti u vezi s tom nastavom.

a) Pisanje kao socijalna delatnost: objasniti za koga i zašto se piše!

S malim izuzecima (npr. pisanje dnevnika ili spiska za kupovinu), pisanje je po svojoj suštini komunikativan čin, kojim se obraćamo jednoj osobi ili većem broju osoba da bismo nešto saopštili ili postigli. Učenici zato treba i u školi od samog početka da dožive pisanje kao socijalnu praksu. Drugim rečima, kada dobiju zadatak da nešto pišu, oni treba da znaju za koga i zašto pišu, odnosno, šta se sa tekstom događa nakon što je napisan. Kada je adresat samo nastavnik/nastavnica i njegova/njena crvena olovka, to nikako nije dovoljno. Umesto toga, nastavnik mora (eventualno u dogovoru s đacima) prilikom svakog pismenog zadatka razmisliti šta će se dalje događati s tekstom (hoće li biti pročitano ili izloženo u razredu, povezano u knjigu, upotrebljeno za neku vrstu korespondencije itd.). Ideje o različitim adresatima nalaze se u 12. poglavlju i moguće ih je primeniti u različitim situacijama i prilikama.

b) Povezivanje sa životom i maštom učenika, motivirajući pismeni zadaci

Teme pismenih zadataka treba povezati sa životnim okruženjem učenika, ali i s njihovim željama, snovima i maštom. Da bismo uspostavili takvu vezu, neophodno je prvo zadatke oblikovati na odgovarajući, motivirajući način. U ovom priručniku nalaze se brojni primeri i predlozi, počev od jednostavnih, nezahtevanih pismenih igara do zahtevnijih projekata. Sem toga, neophodna je i (uglavnom usmena) prethodna tematska priprema i saglasnost učenika. Konkretni zadaci, očekivanja i kriterijumi prema kojima se učenici orijentišu moraju biti jasni i nedvosmisleni. Priprema i detaljno planiranje pismenih zadataka s obzirom na temu i na adresate danas se neosporno smatra delom profesionalnosti nastavnika.

c) Prošireni pojam vrsta tekstova, mediji i funkcije pisanja

Ranije se u školama obično pisalo o doživljajima ili se prepričavalo, dok danas učenike pripremamo za pisanje mnogo šire palete različitih tekstova, u skladu sa realnim životom: učenici treba da popunjavaju formulare, pišu izveštaje, SMS-ove, pisma, plakate, jednostavne pesme, zahteve, izmišljene priče, priče u slikama itd. Pritom treba koristiti i nove medije kao što su kompjuteri i mobilni telefoni i sve ono što se uz njihovu pomoć može pisati (obrada teksta, e-mail, SMS, blog, chat itd.). Sve ovo moguće je raditi i na nastavi maternjeg jezika i omogućava izvođenje zanimljivih pismenih projekata, što pokazuju i primeri navedeni u praktičnom delu.

d) Uvedeno (vođeno) i slobodno (podstaknuto) pisanje

Da bi pismeni izražaj bio efektivno poboljšán, potrebno je zadatke podeliti na uvedene (vođene) i slobodne (podstaknute) situacije.

Kod uvedenog ili vođenog pisanja u središtu pažnje je izgradnja i nadogradnja jednog dela jezičkih kompetencija (npr. fond reči, započinjanje rečenice, različiti sintaktički modeli, strukturiranje teksta). Đaci dobijaju manje-više detaljno opisane zadatke i uputstva, koja treba da primene. Jedan izuzetno didaktiziran oblik je tzv. metoda skela (engl. scaffolding), po kojoj se učenici strogo pridržavaju unapred određene strukture teksta koju variraju samostalno odabranim sadržajima i na taj način proširuju svoje pismene kompetencije (npr. pisanje varijante pisma tako što se menja adresat, „paralelne priče“ u kojima se, recimo, jedan lik, mesto ili neka stvar iz predložka zamenjuje nečim drugim). Učinkom ovakvih vežbi kod jezički slabijih učenika bavimo se posebno u 4. poglavlju; upor. i više praktičnih predloga u delu III.

Pod slobodnim ili podstaknutim pismenim zadacima podrazumevaju se situacije u kojima učenici dobijaju podstrek za neku temu ili pismeni projekat (npr. putem usmenog uživljavanja u neku zamišljenu temu, ili putem prethodnog razgovora pred pisanje nefikcionalnog teksta), bez obaveze da se striktno pridržavaju nekog određenog obrasca. Ovde je važno jasno formulisati očekivanja i eventualne kriterijume. – Potpuno slobodne teme za pisanje, bez uživljavanja i pripreme („sad imate pola sata da nešto napišete“), preopterećuju mnoge učenike. U vezi sa slobodnim pisanjem takođe je važno ohrabriti učenike da i van škole pišu na maternjem jeziku (pisma, dnevnik, e-mailove i sl.).

e) Oriјentacija na proces pisanja i eksplicitno pojašnjenje strategija za pisanje

Kada misle samo na „gotov proizvod“ koji treba da predaju, učenici se često osećaju preopterećenim. Fokusiranje na proces pisanja ovde može biti od pomoći. Đaci treba da nauče koje strategije im pomažu da proces pisanja podele na pregledne delove koje će raditi smislenim redosledom. Važni koraci su: nalaženje ideja / aktiviranje predznanja – planiranje strukture teksta – sastavljanje teksta – prerada teksta – prezentacija teksta. Da bi istinski ovladali ovim strategijama, izuzetno je značajno njihovo neposredno prenošenje. Tehnike i strategije učenja u delu II služe upravo tom cilju. Najvažnije od njih su predstavljene na dva radna lista koje đaci mogu koristiti od otprilike 4. razreda.

4. Dodatne napomene s posebnim osvrtom na pisanje tekstova u okviru nastave maternjeg jezika

Za nastavu jezika zemlje porekla karakteristična je heterogenost učenika, kao i činjenica da mnogi đaci imaju znatnih teškoća sa zahtevnijim sadržajima na maternjem jeziku, a posebno sa svim aspektima pismenosti. To rezultira nekolikim izuzetno značajnim dodatnim tačkama u vezi s nastavom jezika zemlje porekla.

a) Uvod u pismo prvog jezika

Učenicima koji nisu opismenjeni u zemlji porekla nego u drugoj zemlji mora se pažljivo predočiti sistem glasova i slovnih znakova (fonema i grafema) u maternjem jeziku. Kod jezika koji koriste latinično pismo to se pre svega odnosi na slova koja učenici ne poznaju iz redovne škole (npr. č, ć, đ). Da bi se izbegle zabune, neki nastavnici obrađuju ova slova tek nakon završenog opismenjanja u redovnim školama (na kraju prvog, odnosno, na početku drugog razreda). Kod relati-

ničnih pisama opasnost od zamenjivanja slova dva pisma je manja, ali zato opismenjavanje na maternjem jeziku obuhvata sva slova pisma.

b) Izgradnja i nadogradnja diferenciranog fonda reči na prvom jeziku

Mnogi učenici u dijaspori imaju veoma siromašan rečnik maternjeg jezika. Oni jezikom vladaju uglavnom na polju onih tema o kojima se govori u kući, i to često na nekom od dijalekata. Za sve ostale teme – posebno one vezane za školu, ili uopšte za zahtevnije sadržaje – oni koriste svakodnevni jezik zemlje u kojoj odrastaju. Rečnik ove dece i mladih ljudi se na taj način u stvari raspada na dva dela, što je, naravno, u potpunoj suprotnosti sa željom da se razviju istinske bilingvalne kompetencije. Zbog toga važan deo nastave maternjeg jezika mora biti posvećen izgradnji punijeg, diferenciranog fonda reči, i to u obliku koji se koristi u standardnom jeziku. Pritom treba razlikovati one reči kojima učenici treba aktivno da vladaju (aktivni ili produktivni fond reči; ovaj fond reči mora biti intenzivno uvežban i treba da obuhvata pre svega često korišćene reči) i reči koje učenici razumeju, ali ne moraju po svaku cenu i koristiti (receptivni fond reči, fond reči koje razumemo). Veoma važnim radom na širenju učeničkog rečnika bave se u ovom priručniku poglavlja 14 i 15.

c) Put do standardnog jezika

Pored ograničenog fonda reči, mnoge učenike u dijaspori odlikuje činjenica da prvim jezikom vladaju (skoro) isključivo u dijalektalnoj, ali ne i književnoj, tj. standardnoj varijanti. Zato u zadatke nastave maternjeg jezika spada i brižljivo vođenje učenika ka standardnom jeziku, jer je ovladavanje njime preduslov za pristup pisanom jeziku, kao i za sopstveno pravilno pisanje. Važni principi na ovom putu (koji može početi već u prvoj školskoj godini) su

- 1) Brižljivost: prioritet se daje dečjem radovanju prilikom pisanja i to ne sme biti uništeno preteranom orijentacijom ka normi.
- 2) Usporedni i otkrivački pristup: umesto jednostavnog prenošenja norme, učenicima se, kad god je to moguće, predočavaju razlike između standardnog jezika i dijalekta tako što oni tokom učenja otkrivaju razlike i upoređuju jezičke varijante.
- 3) Mnogobrojne korisne vežbe: ono što se naučilo o standardnom jeziku (fond reči, gramatika) mora biti ponovljeno i uvežbano u, na primer, odgovarajućim pismenim vežbama da bi zaista bilo i usvojeno.

d) Scaffolding: pripremanje „metoda skela“ za jezički slabije učenike

Jezik koji se koristi u školi bazira se po mnogo čemu (fond reči, standardni jezik) na kompleksnijim jezičkim sredstvima nego svakodnevni jezik. Uvođenje učenika u ovaj „jezik obrazovanih“, s kojim je u tesnoj vezi i sposobnost produktivnog ili receptivnog savlađivanja tekstova, zahtevan je zadatak. Scaffolding, odnosno „metoda skela“ je veoma aktuelan i uspešan postupak koji se koristi u nastavi nemačkog (i u nastavi nemačkog kao drugog jezika). Ta metoda se odlično može koristiti u nastavi jezika zemlje porekla. U skladu sa jezičkim aspektom koji se obrađuje (npr. fond reči, rečenične konstrukcije, strukturiranje teksta), učenici prvo dobiju tzv. skelu (odnosno model ili strukturu) koja im služi kao orijentir. To može biti, npr., neka šema kao kod „Elfchen“ pesama (kratka lirski pesma koja se sastoji od jedanaest reči; upor. br. 21.1), pri čemu se pesma piše svojim rečima ali uz poštovanje zadate šeme. Ili se učenicima daju delovi teksta, ili elementi za neke delove teksta (npr. počeci rečenica ili glagoli koje moraju upotrebiti u priči u slikama), uz pomoć kojih oni pišu, tj. sastavljaju sopstveni tekst. Ili se učenicima navedu tačni koraci za sastavljanje jednostavnog teksta (npr. recept ili uputstvo za upotrebu). U svim ovim slučajevima „skele“ đacima olakšavaju deo jezičkog zadatka (npr. strukturiranje teksta) jer mogu da koriste ponuđene obrasce. S obzirom na to da na ovaj način učenici automatski preuzimaju i koriste pravilne obrasce, reči i izraze, njihov jezički repertoar se razvija na aktivan način. – Mnogobrojni predlozi za koncipiranje ovakvog načina nastave, pre svega u delu III (Predlozi za unapređivanje određenih aspekata pisanja), predstavljaju jednostavne varijacije scaffoldinga (upor. npr. 14.1: Semantička polja reči, 15.2: Pokušaj zamene reči, 16.3: Paralelni tekstovi).

Za detaljnije informacije o scaffoldingu pogledati, između ostalog: <https://www.uni-due.de/imperia/md/content/prodaz/scaffolding.pdf>.

e) Napomene o pravopisu

Pravopisna pravila i problemi su bar delimično specifični za svaki jezik te se zato u ovom priručniku njima ne bavimo. Ipak, postoji nekoliko opštih principa za učinkovito vežbanje pravopisa:

- 1) *Orijentacija ka osnovnom fondu reči*: Stvaranje fonda reči koje se tiču pravopisnih pravila kao i korigovanje grešaka treba da se zasniva na upotrebi određenih reči. Što je reč češća, to je važnije da se zna kako se ona pravilno piše.
- 2) *Selektivno korigovanje*: Obeležavanje svih grešaka u prvi mah demoralizuje učenike. Smislenije je izvući tri do pet najvažnijih tipova grešaka ili pojedinačnih grešaka i isplanirati za njih više efikasnih vežbi.

3) *Smisleno ispravljanje grešaka, višestruke uporne vežbe*: Tradicionalno prepisivanje pravilno napisane reči tri puta nema nikakav sazajno-psihološki učinak. Smisleni i efektivni su jedino oni oblici ispravki i vežbanja reči koji se rade u sekvencama podeljenim na 2–3 sedmice.

4) *Podsticanje samostalnog rada*: Temeljito uvođenje u korišćenje pravopisnih rečnika glavni je preduslov za to da učenici zaista postanu sposobni da koriste takve priručnike.

5. O vrednovanju i ocenjivanju pismenih sposobnosti: najvažnije tačke

- **Instance koje vrednuju:**

Vrednovanje pismenih sastava učenika ne treba da bude samo stvar nastavnika. Mišljenja drugih čitalaca su takođe važna i vredna kod koncepta komunikativnog pisanja sa adresatom (v. gore, 3.a). Njih treba uključiti već tokom procesa pisanja. Tome mogu poslužiti vežbe kao što je zajednička prerada teksta (tzv. metod pismene konferencije; nem. Schreibkonferenz; upor. poglavlje 11.1), koju mnogi učenici poznaju iz redovne škole. Nastavnik/nastavnica tad ima ulogu završne korigujuće instance, koja može i treba da da impulse za dalji razvoj pismenih sposobnosti.

- **Orijentacija prema kriterijumima:**

Jedan od najvećih problema klasičnog ocenjivanja pismenih sastava bila je njegova subjektivnost i netransparentnost. Da bi se to izbeglo trebalo bi makar uz najvažnije pismene zadatke jasno formulisati šta se od tekstova očekuje. Dovoljno je navesti 4-5 kriterijuma, koje je najbolje definisati zajedno s učenicima. (Npr.: tekst treba da bude napisan na najmanje jednoj strani, treba da ga odlikuje jasna podela na uvod, glavni deo i zaključak, treba da sadrži najmanje četiri važne informacije i sl.) Pozivanje na prethodno uspostavljene kriterijume potpomaže transparentnost i motivaciju prilikom razgovora o ocenjenim tekstovima.

- **Orijentacija ka podsticanju kod korigovanja i ocenjivanja:**

Ovde se misli na to da je poželjno da nastavnici prilikom korigovanja na prvom mestu pođu od pitanja „šta je u redu, šta može da se uradi i nado gradi?“, umesto od pitanja „šta je pogrešno, šta nedostaje?“. Potom nastavnici razmišljaju o tome na koji je način (putem odgovarajućih vežbi, produbljivanjem, samostalnim radom) moguće planirati i realizovati efektivno podsticanje. I u nastavi jezika zemlje porekla ovo je jedini postupak koji vodi trajnim uspesima.

- **Vrednovanje procesa:**

Tradicionalno se vrednuje samo gotov tekst. Na ovaj način, međutim, često ne možemo proceniti sa kojim se sve teškoćama bore slabiji đaci. Zbog toga je važno pratiti sam proces pisanja: Ako se, recimo, radi na nekoj određenoj strategiji pisanja, nastavnik/nastavnica može videti ko se zaista trudi da savlada tu strategiju, a ko jednostavno piše kako zna i ume.

- **Komentar o pismenom radu i oceni:**

Savremeni standardi sigurno neće biti zadovoljeni ako učeniku vratite ispravljen i ocenjen tekst bez ikakvog daljeg komentara. Orijentacija ka podsticanju podrazumeva davanje pismenog ili usmenog komentara sa konkretnim predlozima za dalji rad i poboljšanje pismenih sposobnosti.

- **Orijentacija prema kompetencijama:**

Orijentacija prema određenim sposobnostima (često razlikujemo npr. minimalne, prosečne i natprosečne kompetencije) aktuelna je tema diskusija o obrazovanju. U okviru nastave jezika zemlje porekla ovu je temu neophodno obraditi u širem kontekstu. Preporučuje se rad u skladu sa Common European Framework of Reference for Languages, CEFR – Zajednički evropski/europski referentni okvir za jezike ZEROJ – http://hr.wikipedia.org/wiki/Zajedni%C4%8Dki_europski_referentni_okvir_za_jezike; upor. i <http://www.goethe.de/z/50/commeuro/303.htm>.

Zahvaljujem Klaudiji Nojgebauer (Claudia Neugebauer), Klaudiju Nodariju (Claudio Nodari), Štefanu Mehleru (Stefan Mächler) i Peteru Ziberu (Peter Sieber) na vrednim napomenama za uvodni deo priručnika.

**Za početak: nezahtevne igre
pisanja i aktivnosti radi podizanja
motivacije**

1

Priprema za vežbu: Zajedničko pričanje priče – po redu, u nastavcima ili lančanom metodom

Cilj

Podsticanje ljubavi ka pričanju putem jednostavne igre. Ovo je predvežba i za pismene zadatke (v. dole br. 2). Vežba pospešuje i pričanje priča, odnosno usmenu sposobnost izražavanja na maternjem jeziku.

Zajedničko pričanje priče – po redu, u nastavcima ili lančanom metodom

1–6. razr.

10–15 min.

Tok:

a) Učenici (dalje: U) sede po mogućstvu ukруг. Nastavnik/nastavnica (dalje: N) ili jedan U počinje priču jednom ili s više rečenica (primer: „Bilo je tri sata ujutro, svuda tama. Tiho su se otvorila vrata mračne zgrade.“). Impuls: Nastavak ove priče smislićemo zajedno!

b) Priču nastavljaju U, svaki dodaje jednu ili više (maksimalno pet) rečenica. Vežba se može raditi po redu ili nasumičnim redosledom, važno je da učestvuju svi.

Napomene:

- Poželjno je da i sami U skupljaju i donose zanimljive početke priča. Mogući izvori: sopstvena mašta, rečenice iz knjiga ili vesti, slike/fotografije koje ilustruju napete situacije.
- Dobro je postaviti okvir poput sledećeg: imamo 10 minuta, priča na kraju treba da bude zaokružena, tj. završena.
- Da bi svi U ravnomerno dolazili na red, N može svakom U dati dva-tri dugmeta ili papirića. Kada U kaže rečenicu, predaje dugme ili papirić. Do kraja vežbe svi U treba da predaju svu dugmad tj. sve papiriće.
- Mogući dodatni zadaci: priču pričaju na smenu devojčice i dečaci, ili mlađa i starija deca.
- U cilju podsticanja spontanosti, ne treba ispravljati U tokom pričanja. Sve intervencije treba da se tiču samo nerazumljivih izraza ili odbojnih sadržaja.
- Mogući nastavak: U zapisuju (sami ili udvoje) zajednički smišljenu priču, na kraju se njihovi tekstovi upoređuju.
- Vežba je dobra i za završavanje časa ili kao podsticaj da se U opuste tokom časa.

Varijante:

1. Pod uslovom da se postavi dobar okvir, vežba se ne mora izvoditi s celim razredom, nego sa samo jednom ili dvema grupama U koji imaju isti nivo znanja.

2. Varijanta „crvena nit“: Neko počinje priču držeći klupko vune ili debljeg konca u rukama. Potom on zadržava početak konca u ruci, a klupko daje osobi koja nastavlja priču (ili je sam bira). Ta osoba nastavlja priču i zadržava konac u ruci dajući klupko dalje. Tako se paralelno s pričanjem priče plete mreža kroz ceo razred. Istovremeno, dobro se vidi ko još nije došao na red. (Izvor: Zopfi (1995), 67.)

2

Zajedničko pisanje: po redu, u nastavcima, lančanom metodom ili pisanje „priče na falte“

Cilj

Podsticanje kreativnosti i ljubavi ka pisanju i pričanju na maternjem jeziku putem jednostavnih pismenih igara.

Zajedničko pisanje: po redu, u nastavcima, lančanom metodom ili pisanje „priče na falte“

1–9. razr.

15–20 min.

Materijal:

Po jedan papir za sve U, prazan ili s napisanom prvom rečenicom ili pasusom (smišlja ih N, ili ih uzima iz zbirke početnih rečenica napravljene s celim razredom). Ako je papir prazan, U sami moraju smisliti početak.

Tok:

Osnovna šema je sledeća:

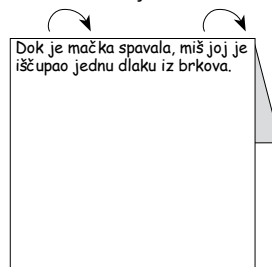
- Svaki U dobija jednu rečenicu ili kratak pasus kojim počinje priča, ili sam piše početak priče na gornjem delu papira.
- Zatim daje taj papir detetu zdesna. To dete pročita šta piše na papiru i dopiše jednu do dve rečenice i daje papir dalje sledećem detetu zdesna.
- Kada svi papiri prođu ceo razred, vežba je gotova.
- Na kraju se priče čitaju ili izlažu u učionici.

Napomene:

- Dobro je pri kraju vežbe (kad su svi papiri prošli kroz skoro ceo razred) upozoriti na to da poslednje dve-tri rečenice treba da oblikuju kraj priče, da priča ne bude iznenada prekinuta.
- S mlađom decom je poželjno prvo provežbati usmene zajedničke priče; upor. gore predvežbu br. 1.
- Ispravke treba da budu suzdržane da se ne bi umanjila motivacija za pisanje. Ali, N svakako treba pažljivo da pregleda sve tekstove jer će u njima naći sve ono gde U greše i što je potrebno poboljšati.

Varijante:

- Pod uslovom da se postavi dobar okvir, vežba se ne mora izvoditi s celim razredom, nego sa samo jednom ili dvema grupama U koji imaju isti nivo znanja.
- Moguće je i oformiti grupe od 3–4 U koje svaka za sebe piše priču lančanim metodom. Tada papiri, naravno, više puta prolaze kroz istu grupu.
- Vežba se može uraditi i tako da razredom prolazi samo jedan papir. Priča tad nastaje istovremeno sa nastavom i može se pročitati na kraju časa.
- Priča na falte: Umesto mogućnosti da se pročita sve već napisano, papir se, pre nego što se preda dalje, mora saviti tako da se vidi samo poslednja rečenica, ali ne i prethodne. Na taj način nastaje tekst koji obećava više napetosti i iznenađenja prilikom završnog čitanja.

- Reč po reč: Ovo je varijanta za manje grupe mlađih U. Umesto rečenica, pišu se reči: na početku imamo dugačke isečke papira (A3 isečen popreko na 4–5 traka), na kojima je zapisana ili se zapisuje po jedna reč kojom počinje rečenica. Svaki U dopisuje uvek samo jednu reč (ili maksimalno tri) i daje traku dalje. Tako nastaju trake s rečenicama.

3

Priče s dvotačkom, s biranjem jedne reči, sa željenom rečju i ko-gde-šta-priče

Cilj

Sledeća četiri predloga svojom atraktivnošću i jednostavnošću pospešuju razvoj kreativnost i ljubavi prema pisanju na maternjem jeziku. Pogodni su za grupe mešovitog uzrasta u kojima mlađi U mogu učiti od starijih.

1. Priče s dvotačkom

3–6. razr.

20 min.

Materijal:
papir s počecima rečenica,
po jedan papir za svakog U

Literatura:
Baumann-Schenker/Ernst 2007,
str. 66.

a) Jedna do dve rečenice služe kao uvod. One moraju završavati dvotačkom. Svaki U piše jedan takav početak.

b) Zatim dopisuje dve rečenice i daje papir dalje. Važno je da svaki/svaka U svoj nastavak takođe završi dvotačkom.

Primer:

Bio jednom jedan mali miš.
Mislio je:
„O, kad bih bio velik i jak!“ – Tad je došla mačka i videla miša. Ona se zlobno nasmejala i rekla:
„.....“

c) Nakon što papiri prođu ceo razred ili grupu, priče se čitaju. Pritom U procenjuju i da li je zadatak dobro urađen.

2. Priče s biranjem jedne reči

3–6. razr.

20 min.

a) Svi U pišu po jednu rečenicu u gornjem delu papira i daju papir dalje.

b) Sledeći U dopisuje jednu rečenicu tako što će odabrati najmanje jednu reč iz prethodne rečenice. Ta se reč podvlači. Potom U daje papir dalje, a sledeći U dopisuje još jednu rečenicu u koju ubacuje reč iz druge rečenice.

c) Papir ide iz ruke u ruku dok svi ne dođu na red.

Varijanta: Priče s biranjem reči moguće je pisati i samostalno. U svakom slučaju, važno je da U u svakoj rečenici upotrebi po jednu reč iz prethodne.

3. Priče sa željenom rečju

3–6. razr.

20 min.

Literatura:
Zopfi (1995) str. 47
(„Zettels Traum“ – „San jedne ceduljice“).

a) Đaci su posedali ukруг. N ih obaveštava da će zajedno pisati priču u kojoj će se naći reči koje U žele da upotrebe. Svi U treba da razmisle o reči i da je zapišu na cedulju.

b) Cedulje se stavljaju u sredinu, tako da svi mogu da ih vide.

c) Ko hoće prvi da izabere jednu reč i počne priču? Ko želi da uzme sledeću reč, tj. cedulju? Upotrebijene cedulje se po redu slažu u stranu ili kače na zid..

d) Na kraju svi U pišu priču, onako kako ju je prethodno sastavio ceo razred, ili sklapaju novu priču. Glavno je da u svakom slučaju budu iskorišćene reči sa svih cedulja.

4. Ko-gde-šta-priče

3–6. razr.

20 min.

Materijal:
crvene, plave i žute ceduljice,
format A6 ili A7

a) Razred se deli na dva tima (dobro je ako su U različitog uzrasta). Svaki tim dobija po tri cedulje različitih boja. Na crvenu cedulju zapisuje se ime neke osobe ili životinje, na plavu naziv nekog mesta na kojem će se priča odvijati, a na žutu ono što će se događati (2-3 ključne reči).

b) Cedulje se skupljaju i mešaju.

c) Svaki tim ponovo dobija po tri cedulje različite boje i treba sada da smisli priču.

d) Prezentacija priče.

4

Kostur-priče, reči kao stimulusi, okosnica priče

Cilj

Podsticanje kreativnosti i ljubavi ka pisanju i pričanju na prvom jeziku putem jednostavnih pismenih igara. Mogućnost jednostavnog poređenja i procenjivanja tekstova.

Kostur-priče, reči-stimulusi, okosnica priče

3–6. razr.

20 min.

Materijal:
evtl. rečnik, neka druga knjiga ili
novine za „vađenje“ reči

Tok (okosnica):

a) Kao prvo, naći ćemo pet reči (v. o tome dole) i zapisati ih na tablu ili papir.

b) Tih pet reči predstavlja okosnicu, tj. kostur oko kojeg svi U pišu svoje priče. Dakle, tih pet reči se mora pojaviti u svakom tekstu (evtl. obeležene drugom bojom).

c) Na kraju se tekstovi čitaju, kače na zid i/ili se o njima razgovara. Pritom je zanimljivo videti kako oko istog „kostura“ nastaju različita „tela“ priče. Ovom prilikom se može kroz razgovor i ocenjivati koliko dobro su pojedini U ugradili kostur-reči u tekstove.

Napomene:

Postupak za nalaženje pet reči:

- N ide kroz razred s rečnikom ili nekom drugom knjigom. Pet U otvara knjigu naslepo i olovkom pokazuje neku reč. Ta reč postaje jedna od kostur-reči.
- Svi U prvo na papiriće zapisuju po nekoliko reči. Papirići se skupe i pomešaju; jedan ili više U izvlači pet papirića – reči zapisane na njima postaju kostur-reči.

Varijante:

1. Pod uslovom da se postavi dobar okvir, vežba se ne mora izvoditi s celim razredom, nego sa samo jednom ili dvema grupama U, koji imaju isti nivo znanja.
2. Umesto pet reči moguće je, naravno, izabrati dve ili tri. Nije preporučljivo birati mnogo više od pet reči.
3. Umesto reči, ulogu skeleta mogu odigrati i neke izreke ili kraće rečenice.
4. Zopfi (1995. str. 49) je predložio jednu lepu varijantu: Svaki U poželi priču u kojoj treba da se pojavi tri do pet stvari ili reči. Đaci zapisuju reči na cedulju i daju je drugom detetu. Drugo dete piše priču i poklanja je prvom. (Varijanta: cedulje sa željenim rečima se skupljaju u korpu, svako dete nas-

lepo izvlači jednu cedulju i piše priču koristeći zapisane reči.) Šira varijanta: đaci zamole roditelje ili nekoga drugog iz porodice da zapiše nekoliko reči pa potom pišu priču i poklanjaju je toj osobi. (Upor. i 3, „Priče sa željenom rečju“.)

5

Pisanje izmišljene priče u različitim socijalnim oblicima

Cilj

Podsticanje kreativnosti i ljubavi ka pisanju i pričanju na prvom jeziku putem jednostavnih igara pisanja. Mogućnost jednostavnog poređenja i procenjivanja tekstova.

1. Partnerske priče

2–6. razr.

30 min.

Literatura:
Büchel/Isler 2006, str. 146.

- Po dvoje U radi zajedno (partneri mogu biti različitog uzrasta). U1 smišlja početak priče (jednu rečenicu) i diktira rečenicu drugom detetu (U2).
- U2 zapisuje rečenicu i razmišlja kako bi priča mogla da se nastavi. Onda diktira svoju rečenicu prvom detetu (U1).
- Na kraju različiti partnerski timovi jedni drugima čitaju svoje priče. Varijanta (u timovima sa ± homogenim sposobnostima): Vežba se radi bez govora; U1 piše jednu do dve rečenice (početak priče), U2 nastavlja s jednom do dve rečenice itd.

2. Jedan naslov – mnogo tekstova

3–6. razr.

30–40 min.

- N daje privlačan, inspirativan naslov. Primeri: „Kad bih bio/bila čarobnjak“ / „Imam deset godina“ / „Da sam ja kralj/kraljica (ili: predsednik/predsednica vlade)“ / „Šta želim zemlji iz koje dolazi moja porodica“.
- Svaki U piše tekst na zadatu temu ili pravi A3-list sa tekstom i ilustracijama.
- Izložba, prezentacija i diskusija o tekstovima u grupi ili celom razredu.

3. Zajedničko pisanje knjige o avanturama

4–9. razr.

60–120 min.

Materijal:
jedan registar

- Zadatak za U (u grupama ili kao zajednički projekat celog razreda): Smislite zajedno dva glavna lika, koji doživljavaju svakojake avanture – u vašoj zemlji porekla ili tamo gde sada živite, ili bilo gde drugo na svetu, ili čak u svemiru, kako god hoćete! Najbolje je da vaši junaci budu dečak i devojčica. Dajte im imena, smislite koliko su stari, umeju li da rade nešto posebno (jesu li, npr., čarobnjaci, umeju li da lete supersoničnom brzinom kroz prostor i vreme...). Pripremite za oba lika po jedan papir sa osnovnim informacijama (ime, starost, hobiji, posebne osobine itd.) koje ćete staviti na početak svoje knjige o njihovim avanturama.
- Zatim svaki U opisuje jedan ili više zajedničkih doživljaja dvaju glavnih likova.
- Pročitajte jedni drugima zapisane avanture i skupite ih u registar.
- Pišite uvek iznova nove doživljaje i skupljajte ih. S vremenom će nastati pravi avanturistički roman!

4. Dodatne zbirke tekstova

3–9. razr.

30–120 min.

Materijal:
jedan registar

Analogno knjizi o avanturama (v. gore) moguće je skupiti i druge zbirke tekstova. Po pravilu se prvo odluči koja će biti tema, pripremi se registar u koji će biti skupljeni tekstovi svakog U (po jedan ili više) i zatim se tekstovi neko vreme skupljaju paralelno s nastavom. Učenici pišu tekstove dobrovoljno ili kao domaće zadatke.

Moguće teme za takve zbirke:

- Vicevi, smešne epizode
- Priče/avanture iz domovine
- Priče o životinjama
- Recepti za kuvanje
- Uputstva za sklapanje igračka i sl.

6

Mali kreativni jezički zadaci

(upor. i br. 23)

Cilj

Podsticanje želje za pisanjem putem kreativnih, nezahtevnih zadataka koje je moguće rešavati i u grupama dece različitog uzrasta.

1. Vlastito ime kao akronim

2–9. razr.

15 min.

L(ij)eпа
I(n)telligentna
N(a)čitana
D(obra)
A(ktivna)

a) Na jednom papiru (format A3 ili A4, postavljen uzduž, po mogućstvu čvršći papir) svaki U ispisuje svoje ime (ili ime i prezime) slovo pod slovo. Ta slova treba lepo ispisati i obojiti.

b) Svako slovo imena predstavlja prvo slovo neke reči, pri čemu bi bilo poželjno da U odaberu reči koje ih dobro opisuju, ili reči koje označavaju nešto što U vole.

2. Lestvice od reči

2–9. razr.

20 min.

Napomena:
ova vežba, u zavisnosti od jezika, može biti teška. Obavezno prvo isprobati i videti da li je izvodljiva!

Z a t O
V r e d a N
O O
N V
O Z

a) Svaki U ili par učenika dobija papir (A4) i smišlja reč od 4–7 slova. Tu reč treba napisati s leve strane slovo pod slovo. S desne strane napisati istu reč u suprotnom smeru, slovo iznad slova.

b) U prazan prostor treba upisati slova reči, koje počinju i završavaju već zapisanim slovima.

3. ABC-priče / АБВ–приче

2–9. razr.

30 min.

Varijanta 1:

Na veliki papir (A3 ili A2) ispisati velika, šarena slova abecede ili azbuke jedno pod drugo (eventualno u dve kolone, ali tako da svakako ostane dovoljno mesta pored svakog slova). Svakim slovom počinje jedna reč ili jedna kratka rečenica.

Varijanta 2:

Svaki U ili grupa U dobija 2–3 dugačke papirne trake (A3 isečen na trake), koje treba da zalepe jednu na drugu. Oni smišljaju „nonsens“ rečenice ili neku priču, pri čemu svaka reč počinje jednim slovom abecede tj. azbuke. (Npr.: Ako budeš cikala, čut će djed Džoni. / **Авион бели воли грају деце.**)

4. Poster sa sopstvenim profilom

2–9. razr.

45 min.

a) N će zajedno sa U pobrojati šta sve treba da sadrži profil: ime, prezime, uzrast, hobije, omiljeno jelo, muziku, školski predmet, knjigu, nastavnika/nastavnicu, zemlju porekla, adresu itd.

b) Zatim svaki U sastavlja sopstveni portret tj. profil na jednom papiru (A3, evtl. A4, po mogućstvu čvrst papir). Profil je moguće ulepšati crtežima, fotografijama i sl.

c) Završna prezentacija i zajednička diskusija o svemu što je posebno uspeo na posterima.

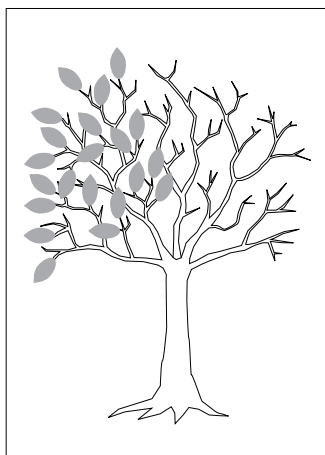
5. Zajednički rad: priča u obliku drveta, ili drvo želja

2–9. razr.

70 min.

Materijal:
Veliki papir u A1-formatu,
zeleni listovi u formatu A4.

a) Na velikom papiru (papir za pakovanje ili dva papira za flipčart-tablu) U crtaju veliko drvo s mnogo grana. Treba da ostane dovoljno mesta za listove.

b) Svaki U dobija po jedan zeleni list papira sa kojeg iseca po dva lista za drvo. Na svaki list U piše ili jednu kratku priču ili jednu želju (ukoliko se pravi, na primer, drvo želja za Novu godinu i sl.).

c) Listovi se kače na drvo, U jedni drugima čitaju ono što su zapisali na listove.

7

Jezičke zagonetke

Cilj

Poboljšanje motivacije za pisanje putem atraktivnih pismenih aktivnosti koje se u daljoj nastavi predstavljaju kao zagonetke.

1. Tražena reč skrivena u rečenici

1–3. razr.

20 min.

a) N uvežbava igru s U zapisujući na tablu jednu-dve rečenice u kojima su skrivene tražene reči. Primer: Darko radi veoma ozbiljno. → tražena reč: „drvo“. Učenici moraju razumeti pravilo (tražena reč se dobija kada se uzmu početna slova svake reči u rečenici).

b) Svi zajedno smišljaju 1–2 rečenice, a zatim U rade sami ili u parovima. N im daje trake od papira na kojima s jedne strane zapisuju rečenicu-zagonetku, a na drugu rešenje, tj. traženu reč.

c) Na kraju U razmenjuju trake i rešavaju zagonetke.

2. Opisna zagonetka

4–9. razr.

40 min.

Materijal:
novine iz kojih će se isecati slike

a) Svi U donose neki predmet u školu (npr. vunenu čarapu), crtaju neki predmet ili biraju sliku (sliku ili fotografiju mogu doneti, ili ih donosi N). Crtež, predmet ili slika se lepi na papir.

b) Đaci opisuju svoj predmet ili sliku u više rečenica, ali ne pominju naziv predmeta ili ono što se vidi na slici/fotografiji. Umesto toga oni koriste izraze „moj predmet“ i „moja slika“. (Npr.: „Moj predmet je od vune i topao je. Zimi on greje stopala.“ (Rešenje: vunena čarapa.) „Moja slika prikazuje vodu koja pada s planine.“ (Rešenje: vodopad.)

c) Slike se u učionici kače levo, tekstovi desno. N svakoj slici dodeljuje jedan broj, a svakom tekstu jedno slovo.

d) Zadatak: Pročitajte tekstove i nađite odgovarajuće slike ili predmete. Zapišite rešenja. (Npr. 2 – D, 4 – B).

3. Pravljenje ukrštenih reči

5–9. razr.

60 min.

Materijal:
ukrštene reči

a) N sa U analizira jednostavne ukrštene reči na prvom ili drugom jeziku tražeći „recept“ po kojem bi sami mogli sastaviti ukrštene reči.

b) Na osnovu recepta U sastavljaju ukrštene reči i razmenjuju ih.

Napomena:

Ukrštene reči s latiničnim slovima mogu bez teškoća biti sastavljene na internetu; vidi npr. <http://www.xwords-generator.de/> ili <http://www.armoredpenguin.com/crossword/>.

4. Priče ili preporučavanje priča sa zamkama i malim prevarama

2–9. razr.

30 min.

Materijal:
priča ili neki drugi tekst kao predložak

Shema je sledeća: Jedan tekst (priča ili nefikcionalni tekst) prvo biva prezentovan u korektnoj varijanti, a zatim uz nekoliko izmene, koje slušaoci ili čitaoci treba da otkriju.

Varijante:

- Usmena predvežba: N čita neku priču dvaput; drugi put N menja nekoliko detalja. U moraju pažljivo slušati i zabeležiti ono što se promenilo.
- Đaci pismeno preporučavaju neku priču koju svi znaju, ili neki tekst o istoriji ili geografiji svoje zemlje porekla (npr. o nekoj istorijskoj ličnosti, istorijskom događaju, ili o nekom gradu), po mogućstvu vrlo precizno. U taj tekst oni na 2–3 mesta svesno ubacuju detalje koji ne odgovaraju onome što su učili. Na kraju U razmenjuju tekstove ili ih čitaju naglas; drugi U moraju otkriti greške.
- Za dalje varijante upor. br. 18.3.

Tehnike i strategije za različite faze procesa pisanja

8

Nalaženje ideja, predstrukturiranje teksta

Cilj

Učenicima treba pomoći da pre nego što počnu pisati (i pre nego što im postavimo određene zadatke u vezi s pisanjem) asocijativnim putem razviju i organizuju ideje. Važno je da nastavnik sve dobro objasni i da učenike dobro pripremi.

Tri načina nalaženja i organizovanja ideja

1. Cluster

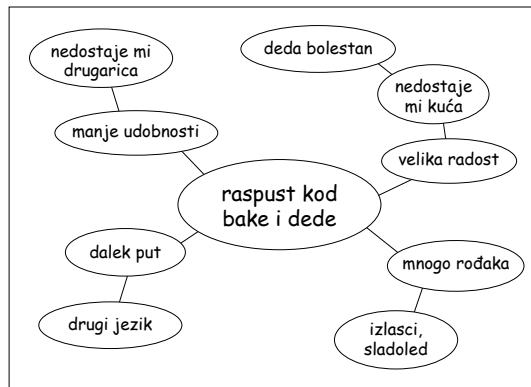
(„Klaster“; grupisanje ideja)

2–9. razr.

20 min.

Materijal:
papiri formata A3 ili A4

Ova vežba je pogodna za asocijativno nalaženje ideja za, recimo, neku priču ili izmišljeni tekst.

N daje jedan primer sličan ovome na slici pored i objašnjava: uzmi papir (A4 ili A3, popreko). U sredinu napiši naslov ili temu o kojoj treba da pišeš i to zaokruži. Oko toga zapiši ideje koje ti padaju na pamet u vezi s temom; i njih

zaokruži. Odatle povuci linije i nacrtaj krugove koji vode ka daljim idejama – moguće je da će nastati čitavi lanci ideja. Ako ti je teško da ovo uradiš na maternjem jeziku, koristi jezik koji učiš u školi.

Nakon pet minuta pogledaćeš ponovo svoj skup ideja i obeležiti bojom i brojevima one ideje koje nameravaš upotrebiti u tekstu, kao i redosled kojim ćeš ih koristiti.

2. Mind map

4–9. razr.

20 min.

Materijal:
papiri formata A3 ili A4

Ova vežba je pogodna pre svega za strukturiranje teme za pisanje nefikcionalnih tekstova.

Postupak:

Nacrtaj nekoliko glavnih „grana“ (debele linije) i na njima napiši važne pojmove, aspekte ili ideje koje ti padaju na pamet u vezi s temom. Od ovih glavnih grana mogu voditi dalje grančice s dodatnim

idejama. Ako ti je teško da ovo uradiš na maternjem jeziku, koristi jezik koji učiš u školi.

Posle nekoliko minuta pogledaj svoj „mind map“ i obeleži brojevima i bojom koji ćeš aspekt ili koju ideju, i kojim redosledom, obraditi u svom tekstu.

3. Placemat

(podložak, grupna slagalica)

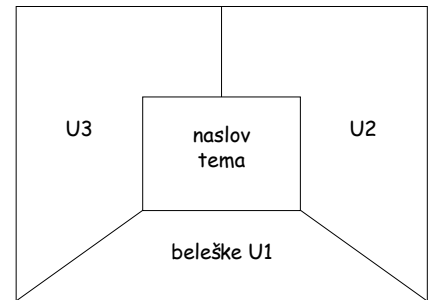
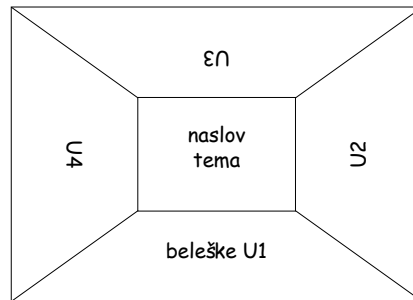
4–9. razr.

25 min.

Materijal:
papiri formata A3 ili A4

Dobra vežba za organizovanje ideja u tročlanoj ili četvoročlanoj grupi za, npr., referat ili neki drugi zajednički tekst. Postupak: Po 3-4 U sedaju zajedno oko stola i dobijaju papir A3 formata. Papir podeliti na polja kao na slici. U srednje polje upisati naslov tj. temu.

Tokom 5 min. svaki U u svoje polje upisuje ideje i važne informacije za zajedničku temu. Posle toga U predstavljaju jedni drugima svoje ideje i obeležavaju bojom i brojevima (redosled) sve što će upotrebiti u tekstu ili referatu.

Zatim U na drugom papiru zapisuju redom poglavlja ili glavne ideje za referat ili tekst. Tako nastaje solidna osnova za pisanje završne verzije teksta.

9

Planiranje strukture teksta

(upor. i 16, Podsticaji za strukturiranje teksta)

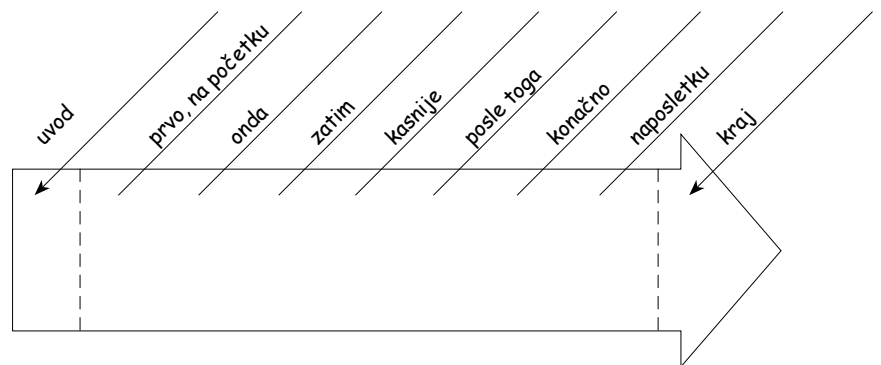
Cilj

Učenici ovladavaju dvema tehnikama koje im olakšavaju strukturiranje teksta (podelu na uvod, razradu i zaključak; organizaciju raspoloživog vremena). Ove tehnike se nadovezuju na modele predstavljene pod br. 8 (cluster, mind map, placemat).

1. Rad s vremenskom osom

2–7. razr.

20 min.

a) N crta vremensku osu (dugačka strela; v. ilustraciju) na tabli ili foliji i objašnjava učenicima da im ona pomaže da oblikuju tekst tako da bude razumljiv.

b) Radi pojašnjenja, N predstavlja jedan primer. Pritom treba uzeti neku temu s jasnim razvojem događaja (npr. „Moj raspust“, „Prošli vikend“, „Život Marije Terezije“). Za ovu vežbu nisu pogodne teme sa opisnim ili refleksivnim sadržajima, kao „Moje misli o miru“ – za takve teme pogledati sledeći trodelni predložak.

c) N sa U pravi spisak reči i izraza kojima mogu biti obeleženi segmenti priče u vremenskom sledu: na početku, onda, zatim, posle toga, sledećeg dana, konačno, na samom kraju i sl. Na taj način se istovremeno širi fond reči na maternjem jeziku.

d) Đaci dobijaju neku jednostavnu temu koja predstavlja sled radnji ili događaja (npr. „Kako teče moj dan“) i jedan papir A3 formata. Na taj papir crtaju vremensku osu i obeležavaju segmente radnje. Zatim svi zajedno posmatraju radove i diskutuju o njima.

e) Na kraju U pišu vezani tekst, pri čemu im kao orijentir služi vremenska osa i na njoj zabeleženi segmenti priče.

2. Rad s predloškom za strukturiranje i podelu teksta

4–9. razr.

20 min.

a) N prvo objašnjava da je većinu tekstova moguće podeliti na tri dela: uvod/pregled – glavni deo (pravi sadržaj) – kraj/zaključak/perspektiva. Poželjno je odmah pokazati nekoliko tekstova (novinski tekst, kratak književni tekst, uspeo učenički rad).

uvod
glavni deo
završetak

uvod	glavni deo	završetak
------	------------	-----------

b) N skicira predložak (v. ilustraciju) na tabli ili foliji i radi vežbu s celim razredom na neku temu – npr. „Mesto iz kojeg dolaze moji roditelji“, „Izveštaj o putovanju u ...“, „Moje misli o životu u dve kulture i dva jezika“.

c) N zadaje neku temu ili U sami biraju o čemu će pisati. Oni dobijaju papir i dele ga na tri polja: uvod – glavni deo/razrada – zaključak, i zapisuju ključne reči za svaki deo. Posebno bi dobro bilo kada bi U prethodno uradili neku od vežbi pod br. 8 (cluster, mind map, placemat) i tako došli do prvih ideja.

d) Diskusija o radu s ovakvim predloškom. Kako bi rad mogao da se nastavi? Ako je moguće, završiti tekst na času.

10

Podela i oblikovanje teksta uz pomoć naslova, međunaslova i odeljaka

Cilj

Učenici treba da nauče kako da nađu jasne i pogodne naslove, kao i da pregledno podele svoje tekstove na delove. Naslov, podnaslov i podela na odeljke znatno utiču na privlačnost i čitljivost teksta. Ilustracije i prezentacija (layout) teksta su takođe važni, U treba i u tome da se oprobaju.

1. Nalaženje preciznog i privlačnog naslova: didaktičke ideje

3–9. razr.

20 min.

Materijal:
priče u slikama, vesti iz novina i sl.
(v. desno)

Varijante:

- N čita naglas jednu kratku priču i pita učenike koji bi naslov odgovarao priči. Svaki U na papirić zapisuje jedan ili dva predloga. Diskutuju o predlozima: koji naslovi (i zašto) su privlačni, a koji (i zašto) su dosadni?
- N učenicima predstavlja (fiktivni) plan da se napravi jedan plakat, flajer ili prospekt o domovini (ili o glavnom gradu, prirodnim lepotama i sl.). Koji bi naslov ili slogan ovog plakata bio privlačan? (Ako ostane dovoljno vremena, ideju treba sprovesti do kraja.)
- N daje na čitanje jednu priču u slikama, vest iz novina ili kratku priču bez naslova. Zadatak je da U u parovima ili samostalno razmisle o privlačnim i jasnim naslovima. Predloge zapisati na papiriće i zatim o njima diskutovati.
- Diskusija s celim razredom ili po grupama o pitanju: uz koje naslove biste rado pisali tekstove? Smislite zanimljive naslove i teme! Na kraju se diskutuje o predlozima, predlozi se skupljaju i U, po mogućstvu, pišu tekstove.
- Od 4. razreda: N (po mogućstvu zajedno s razredom) skuplja primere atraktivnih naslova knjiga. N istovremeno navodi nekoliko primera dosadnih naslova, recimo „Suzi, dobra devojčica“, „Priča o cveću“ i sl. Raspravlja se o naslovima, U pokušavaju da razumeju i objasne šta neki naslov čini zanimljivim i dobrim, odnosno dosadnim.

2. Podela teksta uz pomoć međunaslova i odeljaka

3–9. razr.

30 min.

Materijal:
pripremljeni tekstovi
(v. desno)

Varijante:

- N priprema dva teksta na po jednom papiru A4 formata (kopije). Tekst A nema naslov i međunaslove i nije podeljen na odeljke. Tekst B (npr. nefikcionalni tekst o nekoj zemlji ili životinji) ima jasan naslov i podeljen je na odeljke s dobrim međunaslovima. Diskusija: zašto je tekst B lakši za čitanje, kakva je uloga međunaslova i odeljaka? Kako bi čitanje moglo biti još lakše (npr. uz pomoć ilustracija)?

	<p>Izlet u stari zamak duhova</p> <p>Strah od perjanog „duha“</p> <p>Put u domovinu pun iznenađenja</p> <p>Piknik kod zatvorskog tornja</p>	
--	---	--

- N đacima daje jednu priču u slikama (4–5 slika). Zadatak: Nađite udvoje privlačan naslov za celu priču i podnaslove za sve slike.
- N đacima daje tekst (maksimalno 2/3 strane) koji nije podeljen na odeljke i nema naslov. Zadatak: Nađite naslov za tekst, podelite ga na pasuse i smislite međunaslove.
- N đacima daje papiriće na kojima su odeljci jedne priče. Zadatak: Složite papiriće po redosledu u celu priču, zalepite papiriće na papir i napišite naslov i međunaslove.
- N daje neku temu, npr. „Referat o našem glavnom gradu“, „Jedna važna ličnost naše kulture“ ili „Moj život u dve kulture“. Zadatak: Ako biste morali da pišete tekst ili pripremite referat na ovu temu, koji naslov i koje podnaslove biste odabrali?
- Eventualni dodatni zadatak: Napišite tekst i podelite ga uz pomoć odgovarajućih podnaslova na najmanje četiri odeljka.

3. Ilustracije i prezentacija kao sredstvo strukturiranja teksta

3–9. razr.

30 min.

- Gorenavedene vežbe mogu bez problema biti proširene pitanjem: kako ilustracije pomažu da neki tekst bude još razumljiviji i čitljiviji? Kakve slike, kakav oblik/prezentacija teksta bi mogle biti od pomoći?
- Svakako treba podstaknuti samostalne pokušaje i eksperimente (i na računaru). Osim sopstvenih ideja, moguće je koristiti, recimo, radne listove koje U sastavljaju jedni za druge nakon pisanja nefikcionalnih tekstova ili referata.

11 Tehnike prerade teksta i samokorekture

Cilj

Đaci treba da nauče kako da prerade i prilagode svoje tekstove. Pritom se, s jedne strane, radi o aspektima sadržaja (razumljivost, logika strukture teksta, privlačnost za čitaocima), a s druge strane o formalnim aspektima (pravopis, sintaksa, pravilni oblici). Brižljivo prerađivanje i prilagođavanje tekstova podrazumeva kompetentnost u rukovanju pisanim tj. standardnim oblikom maternjeg jezika, kao i svest o pisanom jeziku. Prednost treba dati zajedničkoj preradi tekstova a ne individualnoj, jer to na interaktivan način podstiče svest o jeziku i bazira se na resursima dva ili tri učenika koji su korisni za sve.

1. „Pismena konferencija“ (nem. Schreibkonferenz): zajednička prerada tekstova

2–9. razr.

30 min.

Materijal:
pravopisni rečnik

Ovaj interaktivni oblik prerade teksta većina U poznaje iz redovne nastave. Odlično se može primeniti i u nastavi prvog jezika jer jača kompetencije u korišćenju standardnog jezika, kao i svest o njemu.

a) Preduslov je da U napišu jedan tekst (po mogućstvu ne duži od jedne strane). Kad završe s pisanjem, U prvo uče da dobro naglas pročitaju tekst. Zatim traže 1–2 partnera s kojima će preraditi predložak teksta. (Varijanta: N odlučuje o sastavu timova.)

b) U grupama se U smenjuju; prvo jedan drugima polako čita svoj tekst u celini i postavlja sledeća tri pitanja (koja N zapisuje na tablu ili ih daje na papirićima ili kopijama): Jeste li razumeli tekst?, Šta treba jasnije da napišem?, Šta je dobro, a šta ne? Učenik zapisuje ono što su mu rekli drugi članovi grupe.

c) Zatim se tekst prerađuje rečenicu po rečenicu. Pitanja u ovoj fazi: Je li rečenica razumljiva? Je li pravilna (oblici, sintaksa)? Ima li boljih reči? Je li pravopis u redu? (Koristiti rečnike!)

d) Sada je drugo dete na redu.

e) Kada su U pročitali i analizirali sve tekstove u grupi, svaki prerađuje svoj tekst i piše bolju verziju. Tu verziju posle toga koriguje N i komentariše je. Na kraju svi učenici treba da imaju mogućnost da vide sve korigovane tekstove (upor. br. 12, Pisanje s adresatom).

2. Samostalna prerada teksta (uz naknadni razgovor sa N)

2–9. razr.

30 min.

Materijal:
pravopisni rečnik

Individualna prerada teksta je pre svega u igri onda kada ne postoji mogućnost zajedničkog rada na tekstu (npr. kad se tekstovi pišu kod kuće). Ipak, kad god je moguće treba i o takvim tekstovima dobiti mišljenje čitalaca (roditelja, braće i sestara, nastavnika itd.).

Da bi U individualno prerađivali tekstove, važno je da dobiju spisak konkretnih i produktivnih pitanja i impulsa. Primeri:

- Mogu li deo teksta tako preinačiti da on izazove više radoznalosti i uzbuđenja, ili ponudi jasniju informaciju?
- Ima li moj tekst jasnu strukturu (uvod/pregled, glavni deo, kraj/zaključak), je li razvoj teksta jasan? Jesam li se držao/držala teme?
- Počinje li tekst nekom zanimljivom ili informativnom rečenicom koja motiviše na dalje čitanje, da li bih to mogao/mogla bolje da uradim?
- Jesam li odabrao/odabrala jasne i precizne reči, imam li previše ponavljanja?
- Za koje oblike reči (npr. oblike glagola za različita vremena) nisam siguran/sigurna da li ih dobro znam, koga bih mogao/mogla da pitam? (Odgovarajuće oblike U treba da obeleže i pitaju N.)
- Je li moj tekst u pogledu pravopisa u redu, jesam li proverio/proverio sva nesigurna mesta u rečniku? (Naravno, U moraju imati rečnike maternjeg jezika i biti dobro pripremljeni za njihovu upotrebu – način listanja rečnika, eventualne posebnosti u redosledu i vrsti slova u odnosu na jezik koji se uči u školi itd.)

12

Pisanje tekstova s adresatom – kako lepo uobličiti i prezentirati tekstove

Cilj

I u nastavi prvog jezika U treba da nauče da je pisanje komunikativan čin. Oni treba da nauče kako se na različite načine, a privlačno, mogu uobličiti i prezentirati tekstovi na maternjem jeziku. Za svaki ovakav zadatak N treba po mogućstvu da navede adresata i da predloži određenu vrstu teksta koji treba da nastane (npr. knjiga, plakat, video). Navođenje adresata i orijentisanje đaka prema cilju ili vrsti teksta podiže kod U motivaciju za pisanje kao i volju da se potrude oko formalne strane teksta: U tada znaju da ne pišu jednostavno za N, nego da će njihov tekst biti isporučen pravoj publici.

1. Za koga pisati: mogući adresati tekstova

Materijal:
zavisi od varijante
(v. desno)

- Za svoj razred ili grupu: napisane tekstove (npr. priče ili pesme) čitati naglas u grupi, eventualno u 2–3 navrata.
- Za svoj razred ili grupu u okviru referata – npr. na određene teme u vezi sa domovinom, eventualno uz upotrebu power point prezentacija ili postera.
- Za mlađe đake: stariji U pišu priče ili knjigu za mlađe đake ili za braću i sestre kod kuće.
- Za prave adresate van škole: čestitke za majčin dan ili Novu godinu, pisma za rođake ili prijatelje u domovini, dopise (pismo ili mail) za ambasade svojih zemalja ili za firme.

- Korespondencija (pisma ili mailovi) sa nekim razredom u zemlji porekla ili razredom u školi maternjeg jezika u nekoj drugoj zemlji.
- Za druge U u školi: pokrenuti višejezične zidne novine za koje se pišu tekstovi na maternjem jeziku (sa sažetkom na školskom jeziku). Varijanta: višejezična knjiga recepata ili avantura. V. i predloge pod br. 21.
- Za neki događaj s odraslima iz svoje domovine (roditeljski sastanak, kulturno veče i sl.): pisati pesme, skečeve, viceve i učiti kako ih treba prezentovati.

2. Oblici u kojima tekstovi mogu biti predstavljeni

Materijal:
zavisi od varijante
(v. desno)

- Tradicionalni oblik: tekst u svesci za pismene radove (nije posebno motivirajuće, jer nema adresata).
- Tematska zbirka tekstova (npr. priče s odmora, vicevi, recepti): jedan U pravi naslovnu stranu, tekstovi se uvezuju u knjigu koju U kasnije mogu iznajmiti u biblioteci. V. i br. 5.3 i 5.4.
- Oblikovanje teksta kao plakata, postera ili kolaža u formatu A3, ili većem formatu. Ovaj oblik je pogodan i za teme u vezi s prirodom ili domovinom, a i kao dodatak referatima.
- Umetničko oblikovanje tekstova, npr. pesama: pisanje pesama na papire u boji, evtl. ukrašeno i isečeno u obliku lista ili sl. Ovaj zadatak je moguće pretvoriti i u takmičenje za najlepši oblik teksta.

- Elektronski mediji: eksperimenti sa SMS-porukama i mailovima na maternjem jeziku.
- Učešće u diskusijama na internet-forumima, blogovima, chatovima i sl. na maternjem jeziku. Pravljenje web-stranice na koju i druge osobe ili učenici drugih razreda mogu postavljati sadržaje na istom maternjem jeziku.

3. Dodatne mogućnosti oblikovanja i prezentacije tekstova

- Uz pomoć različitih medija oblikovanje tekstova u radio-drame, tonske zapise, reportaže, video-klipove, podcast, power point prezentacije itd.
- Pretvaranje u scenske forme: recitacija (pesme), pozorišni komad, skeč, ples, rap itd.

13 O radnim listovima RL 1 i 2

Cilj

Oba radna lista RL 1 i 2 su koncipirani isključivo za učenike. Vi treba da im pomožete pri pisanju tekstova i da podstičete njihovu samostalnost konkretnim predlozima i idejama. Oba radna lista su tesno vezana za strategije i metode učenja koje su đacima poznate iz redovne osnovne škole. Na taj način oni doprinose približavanju nastave maternjeg jezika i redovne nastave. Radni listovi dopunjuju didaktičke predloge predstavljene pod br. 8–12, ali ih ne zamenjuju.

Uvod: Opšte napomene

Radni listovi 1 i 2 podrazumevaju jezički nivo koji otprilike odgovara zahtevima četvrtog razreda ili višim razredima. Sa mlađim učenicima preporučljivo je raditi samo odabrane zadatke koji će prethodno biti usmeno objašnjeni. U zavisnosti od jezičke kompetencije i sposobnosti razumevanja, ovaj način rada (samo odabrani zadaci uz prethodno objašnjenje) poželjan je, makar u početnoj fazi, i sa starijim učenicima.

Prilikom predavljanja radnih listova važno je voditi računa o najvećoj mogućoj preglednosti. Učenici će u samostalnom radu umeti da koriste samo ono što su razumeli i konkretno provežbali. Nakon uvoda, učenici dobijaju kopije radnih listova na kojima i kod kuće mogu raditi. Radne listove je u nastavu bolje uvoditi u razmacima od po 2–3 sedmice, nego ih odmah sve predati učenicima.

U poglavljima ovog priručnika nalaze se konkretne i produbljene vežbe i predlozi (pre svega u br. 8–12) za većinu onoga što je na radnim listovima samo kratko predstavljeno. Upoznavanje s radnim listovima i njihovo razumevanje biće, naravno, lakše ako se ti predlozi prethodno provežbaju s učenicima.

O radnom listu RL 1 „Planiranje, sastavljanje i prerađivanje teksta – korak po korak“

Šest koraka ovog radnog lista najbolje je jednom ili više puta provežbati na nekom konkretnom pismenom zadatku.

Pritom je poželjno jednom uzeti neki nefikcionalni tekst (npr. zadatak poput „Skupite informacije o nekom određenom gradu ili području (ili o nekoj ličnosti) iz naše domovine; napišite o tome tekst od oko 1 ½ strane; na kraju predstavite tekst u obliku referata od 5–10 minuta“).

Drugi put se za vežbu može uzeti neka književna ili izmišljena tema („Smišljamo pesmu o našoj zemlji“, „Najluđa avantura s mog raspusta“, „Jedna lažna priča“).

Važno je svaki put svaki od 6 koraka konkretno prodiskutovati i provežbati. Za to je potrebno dosta vremena, ali se isplati, jer učenici tako mnogo nauče i za kasniji rad.

U jednostavnijoj varijanti moguće je u prvi mah porazgovarati samo o nazivima šest koraka, dok se o svim daljim detaljima može govoriti tokom rada na radnom listu.

O radnom listu RL 2 „Rad na prevazilaženju teškoća u pisanju“

Ovaj radni list dopunjuje RL 1. Pre nego što se listovi podele učenicima, dobro je s njima porazgovarati o teškoćama na koje nailaze prilikom pisanja i o tome kako te probleme rešavaju. Zatim se prelazi na predstavljanje radnog lista RL 2 i rad na njemu.

I ovde je, naravno, najbolje ako se prvo uradi nekoliko konkretnih primera o kojima se razgovara s učenicima. To im olakšava rad i doprinosi tome da kompetentnije rade kasnije zadatke.

RL 1 Planiranje, pisanje i prerađivanje teksta – korak po korak

Radni list za đake

Korak 1

Nađi dobre ideje za svoju temu!

Mogućnosti:

- Uzmi jedan papir ili više različitih ceduljica. Zapiši sve što ti pada na pamet u vezi s temom. Beleške možeš zapisati na jeziku redovne škole, ako ti je tako lakše.
- Ako imaš vremena, razgovaraj sa raznim ljudima o svojoj temi. Zabeleži njihove ideje.
- Napravi mind map ili cluster, ako su ti te tehnike već poznate.

Korak 2

Složi ideje, isplaniraj strukturu teksta

- Pregledaj svoje beleške ili ceduljice. Precrtaj sve ono što ti za tekst nije potrebno.
- Uzmi list papira i podeli ga na tri dela: uvod/pregled – glavni deo (najšire polje!) – kraj/zaključak.
- U svako polje zapiši ideje koje pripadaju tom delu teksta. Razmisli šta možda nedostaje i dopuni!
- Radi na ovome onoliko koliko ti je potrebno da možeš otprilike da zamisliš kako ceo tekst treba da izgleda.
- Razmisli i o tome kakav izgled i kakvu prezentaciju teksta želiš (na papiru, na računaru, ilustrovano...).

Korak 3

Napiši prvu verziju teksta (radna verzija)

- Napiši tekst.
- Pročitaj pažljivo. Je li dobro sastavljen? Želiš li neke reči, oblike ili rečenice već sada da promeniš?

Korak 4

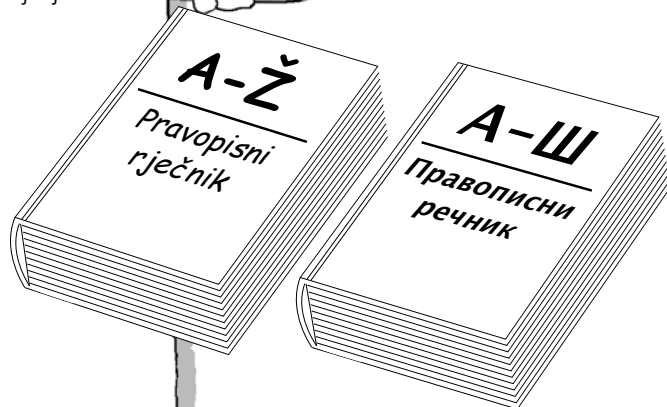
Nadi privlačan naslov i početak teksta

- Dobar naslov će kod čitalaca ili slušalaca probuditi radoznalost. „Upomoć, davim se!“, na primer, zvuči uzbudljivije nego „Moja avantura na raspustu“.
- Isto važi za prvu rečenicu ili prvi odeljak teksta: tu možeš pojačati napetost i pobuditi zainteresovanost. Kada pišeš priču, početak treba da bude napet i pun iznenađenja, a ako pišeš nefikcionalni tekst, njega treba početi jasnim informacijama.
- Kod dužih tekstova i referata važno je smisliti dobre i informativne međunaslove. Oni pomažu da se očuva preglednost teksta za čitaoce.

Korak 5

Prerada radne verzije

- Ovu etapu je najbolje uraditi udvoje ili utroje metodom pismene konferencije, tj. grupno. Tako možete jedni drugima pomoći i posavetovati se. Ali, tekst možeš i sam/sama preraditi. Neka ti pomognu sledeća pitanja koja treba sebi da postaviš:
 - Je li moj tekst u celini razumljiv i zanimljiv? Šta treba jasnije da formulišem? Šta je dobro, a šta nije dovoljno dobro? Jesam li se držao/držala teme?
 - Je li moj tekst dobro podeljen (uvod/pregled, glavni deo, kraj/zaključak), da li je njegova struktura jasna? Jesam li pisao/pisala stvari koje s temom nemaju veze?
 - Mogu li naslov teksta promeniti tako da bude još zanimljiviji i napetiji, ili informativniji?
 - Počinje li tekst jednom zanimljivom ili informativnom rečenicom, koja podstiče na dalje čitanje; da li bih to mogao/mogla da poboljšam?
 - Je li svaka rečenica razumljiva i jezički ispravna (oblici, sintaksa)? Obeleži mesta za koja nisi siguran/sigurna i porazgovaraj sa nastavnikom/nastavnicom ili nekim drugim ko o tome dovoljno zna.
 - Jesam li birao/birala jasne i precizne reči, ima li u tekstu možda suviše ponavljanja? Je li pravopis u redu (proveriti u rečniku!)?

Korak 6

Napravi konačnu verziju teksta

- Vodi računa o tome da tvoj tekst i oblikom bude privlačan za čitaoce, odnosno zanimljiv za slušaocel!
- Eksperimentiši prilikom oblikovanja teksta (dodaj slike, napravi kolaž, koristi kompjuter, napravi audio-zapis i sl.).

RL 2 Rad na prevazilaženju teškoća u pisanju

Radni list za đake

Na ovom radnom listu ćeš naći uputstva za prevazilaženje nekoliko čestih teškoća koje nastaju prilikom pisanja tekstova .

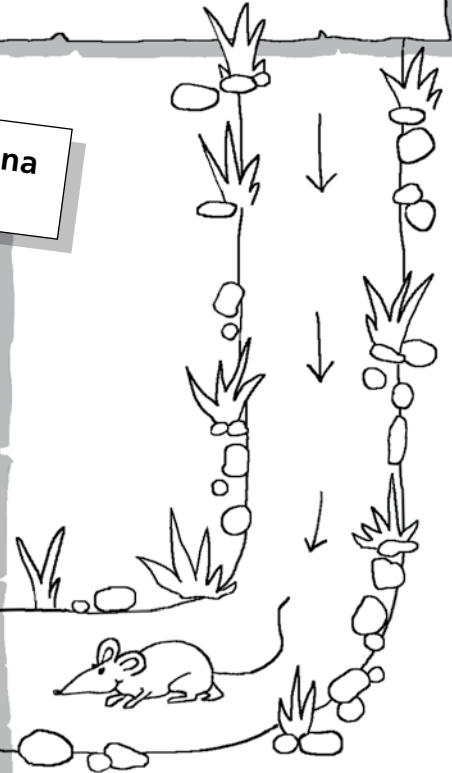
- ▶ Ako nemaš ideja o tome šta da napišeš ili imaš teškoća da dobro podeliš tekst, pogledaj radni list 1!

Problem 1

Teško mi je da pišem na maternjem jeziku

- ▶ Dok tražiš ideje i pišeš radnu verziju teksta, možeš koristiti i reči iz jezika redovne škole (npr. nemačkog), ako ti je tako lakše.
- ▶ Ako imaš teškoća u razlikovanju dijalekta od standardnog maternjeg jezika, ili si nesiguran/nesigurna u pogledu pravilnih oblika, jednostavno napiši prvu verziju onako kako umeš. Tu verziju ćeš zatim pogledati s nastavnikom/nastavnicom ili sa nekim drugim ko dobro vlada standardnim jezikom. Neka ti osoba s kojom pregledaš tekst objasni zašto neke stvari moraš ispraviti.
- ▶ Možda možeš sa nastavnikom/nastavnicom dogovoriti da napišeš samo jedan kratak, ali onoliko korektan tekst koliko možeš, ili da, recimo, ispraviš prvih pet rečenica najbolje što umeš.
- ▶ Za pitanja u vezi s pravopisom treba da koristiš rečnik na maternjem jeziku.

Problem 2

Ne mogu da smislim uzbudljiv, privlačan početak.

- ▶ Još pre nego što napišeš prvu rečenicu, tvoj tekst mora dobiti zanimljiv naslov! Referate i duže tekstove treba da podeliš međunaslovima.
- ▶ Ako pišeš nefikcionalni tekst, uvek na početak stavi kratak pregled sadržaja teksta. To čitaocima ili slušaocima pomaže da se bolje orijentišu.
- ▶ Priča, ili zapisivanje nekog doživljaja, takođe može započeti nekom vrstom pregleda: „Želim da vam ispričam kako sam jednom...“, „U mojoj priči se radi o...“.
- ▶ Priča može početi i „u sred srede“, što doprinosi napetosti. „Ležao/ležala sam na podu kao mrtav/mrtva. Šta se to dogodilo? Sećanje je polako počelo da se vraća...“.
- ▶ Postaviti pitanje čitaocima ili slušaocima na samom početku takođe može biti efektno. „Želite li saznati šta mi se dogodilo prošlog leta? Pažljivo me slušajte! Bilo je to jednog...“.

Problem 3

Ne znam šta ni kako da pišem dalje

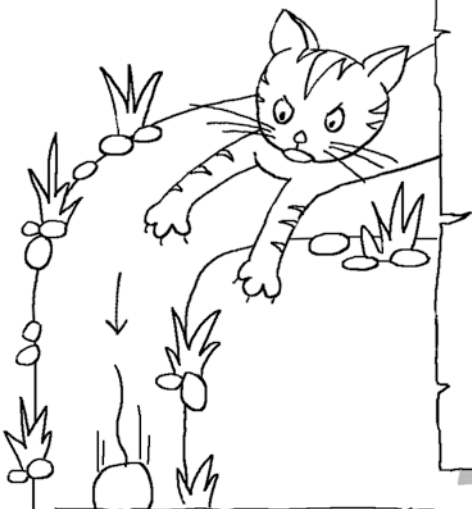
- ▶ Pročitaj ili ispričaj nekome ono što si dosad napisao/napisala. Porazgovaraj sa tom osobom o tome kako bi tekst mogao da se nastavi.
- ▶ Ako pišeš nefikcionalni tekst ili referat, razmisli o nekom novom aspektu teme, ili o detaljima koje još nisi obradio/obradila.
- ▶ Ako pišeš priču, razmisli o tome šta čitaoci možda još detaljnije žele da saznaju. Napiši nešto o tome. („Tom je legao u krevet i zaspao“ → „Vi, pretpostavljam, želite da čujete kako izgleda Tomov krevet? I njegova soba? To ću vam rado ispričati: ...“.)
- ▶ Pročitaj poslednju rečenicu svog teksta. Dodaj rečenicu u kojoj ćeš pomenuti jednu reč iz te poslednje rečenice. („Tom je legao u krevet i zaspao“ → „Spavao je duboko neko vreme, a onda je skočio kao gromom pogođen, jer se setio...“.)

Problem 4

Ne mogu da smislim dobar kraj teksta

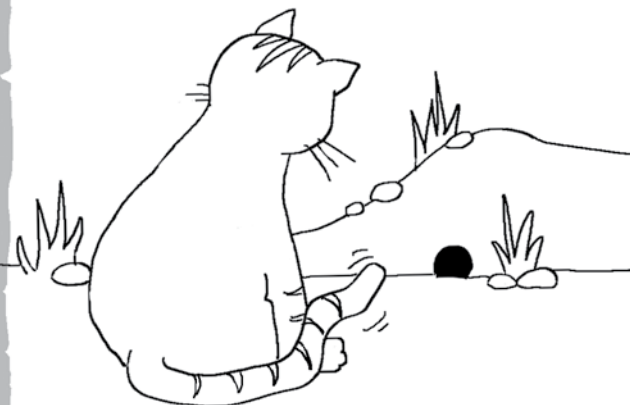
- ▶ Na kraju nefikcionalnog teksta obično je najbolje napisati kratak sažetak, zaključak („U mom tekstu najvažnije je sledeće: ...“.)
- ▶ Često je dobro na kraju teksta napisati svoje mišljenje. „U ovoj priči / Kod ove teme posebno mi se dopada ...“, „Po mom mišljenju, ...“.
- ▶ Možeš se na kraju teksta obratiti i čitaocima. „Nadam se da je bilo jasno šta sam želeo/želela da kažem.“ „A šta biste vi uradili?“

Problem 5

Upomoć, moj tekst je prekratak! (v. i gore, problem 3)

- ▶ Ako pišeš priču, izmisli neki dodatni lik (npr. bezobraznu mačku), koji se uvek iznova pojavljuje u priči.
- ▶ Proširi neke rečenice u tekstu ili dopiši rečenice. (Na primer: „Tada sam još bio sasvim mali/mala.“ → „Tada, pre pet godina, bio sam / bila sam još sasvim mali/mala. Imao/imala sam najviše šest godina i tek sam išao/išla u vrtić.“)
- ▶ Napiši opširniji kraj priče. Ako pišeš nefikcionalni tekst, napiši dobar sažetak, a ako pišeš priču, dopiši opširnije svoje mišljenje.

Podsticaji za poboljšanje pojedinih aspekata pisanja

14

Podsticaji u radu na proširenju fonda reči I: Rad na semantičkim poljima reči, rad na dodatnim jezičkim sredstvima

Cilj

Fond reči maternjeg jezika je kod mnogih đaka u imigraciji veoma sužen – njihov se jezik ograničava na okolnosti porodičnog života i često se koristi u obliku nekog dijalekta. Nastava maternjeg jezika ima zato zahtevan zadatak da proširi fond reči kod dece i omladine (tako da njihov jezik obuhvati i školske i uopšte diferenciranije sadržaje), kao i da ih nauči standardnom jeziku. Pritom je važno odlučiti kojim rečima i izrazima oni treba da ovladaju aktivno (aktivni, ili tzv. produktivni fond reči), a koje reči u prvi mah treba jednostavno samo da razumeju (receptivni fond, fond reči koje razumemo). Prvi se mora intenzivno vežbati, a kod drugog je dovoljno učvrstiti razumevanje reči. – Sledeći podsticaji i vežbe imaju za cilj da pomognu u radu na širenju fonda reči i na dodatnim jezičkim sredstvima na različitim nivoima.

1. Skupljanje reči za neku temu, rad na semantičkim poljima

1–9. razr.

20 min.

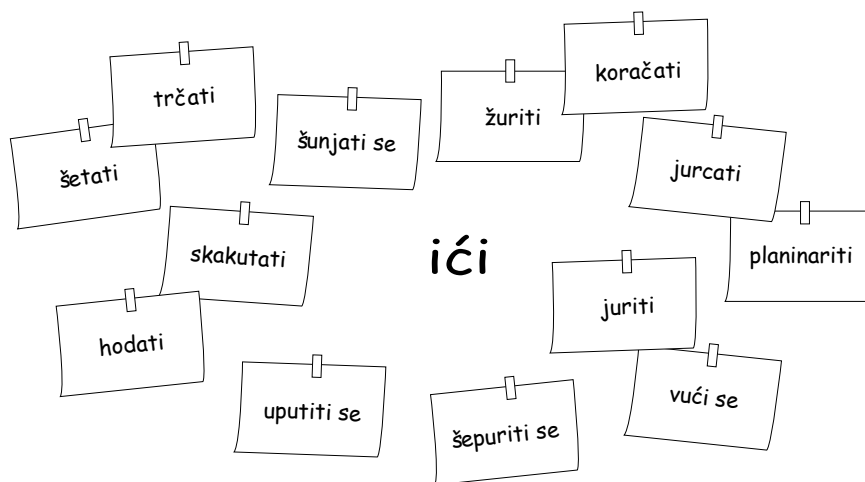

Materijal:
eventualno papir u A2 formatu i
„post it“ ceduljice

Traženje i zapisivanje reči za neku temu je odličan način za korišćenje ukupnih resursa i znanja učenika i N. Produktivan je za sve starosne grupe i u različitim metodičkim oblicima. Ova vežba pruža izuzetnu priliku da učenici počnu svesno da razlikuju standardne oblike od dijalektalnih i da se udube u njih. Od reči skupljenih za neku temu, moguće je odabrati one koje se najčešće koriste i upotrebiti ih u okviru pravopisnih vežbi. – U proširenom obliku ove vežbe mogu se zapisivati i dodatna jezička sredstva (počeci rečenica, izrazi karakteristični za određeni tekst). Upor. i br. 15.

Važno: Ako U neku reč zna samo na školskom, ali ne i svom maternjem jeziku, on/ona tu reč, naravno, može napisati u tom obliku. To je odlična prilika da se neka reč u autentičnoj situaciji potraži kod drugih učenika ili u rečniku.

Primeri:

• Zbirke reči („šta sve znam“) (od vrtića):

Pod vođstvom N, U zapisuju sve reči koje im padaju na pamet na teme kao što su životinje, biljke, stan, škola itd. N po potrebi upućuje na pravilan standardnojezički oblik ili zapisuje najvažnije reči. Važno: ne skupljati samo imenice, nego i glagole i prideve.

Prošireni oblik: a) Koristiti reči u kraćim rečenicama, rečenice eventualno zapisivati. b) Napisati tekst u kojem će biti upotrebljeno najmanje 5 (ili više) reči iz zbirke; te reči obeležiti crvenom bojom (ovo je varijanta pisanja kostur-priče opisane u br. 4).

- **Skupljanje reči za opisivanje slike** (od vrtića do viših razreda):

Polazi se od neke slike s mnogo detalja (u vezi s nekom aktuelnom nefikcionalnom temom, npr. poster iz zemlje porekla ili slika dečjeg igrališta; u višim razredima mogu se upotrebiti slike/fotografije koje zahtevaju specifičniji fond reči). Grupa ili razred navodi i zapisuje pojmove sa slike (uključujući radnje/glagole i prideve!) Za to koristi „post-it“ ceduljice ili piše na tabli oko slike. Varijanta: Svaki U prvo sâm zapisuje ono što zna, zatim sledi razmena. Da bi reči zaista počele i da se koriste, U na kraju pišu tekst. Na primer: Opišite sliku onoliko precizno koliko možete / Izmislite priču uz sliku / Zamislite da ste osoba koju vidite na slici i napišite priču iz njene perspektive („Ja sam žena u žutom puloveru. Stojim na trgu. Iza mene su...“).

- **Semantičko polje za temu nekog pismenog rada** (niži i viši razredi):

Kada se pišu zadaci na neku određenu temu („Kad bih bio/bila poljoprivrednik“, „Vladajući sistem naše zemlje“ i sl.), preporučljivo je s razredom ili grupom prethodno odrediti pojmove (imenice, glagole, prideve) i izraze u pravilnom standardnojezičkom obliku koji bi mogli biti važni i korisni za tekst. Ovakva zbirka olakšava đacima rad, kako u pogledu sadržaja, tako i u pogledu ortografije.

Semantička polja mogu biti izrađena i samostalno, udvoje ili utroje, i na kraju upoređena. – Korisno je u ovu svrhu koristiti cluster i mind map; upor. br. 8.

2. Priprema dodatnih jezičkih sredstava (počeci rečenica, specifični izrazi u tekstu itd.)

2–9. razr.

20 min.

Kada N pred pisanje nekog teksta sa U usmeno skupi i onda zabeleži ne samo pojedine reči, nego i dodatna jezička sredstva, taj spisak može snažno doprineti poboljšanju sposobnosti izražavanja. Ovaj postupak se često koristi u usmenoj nastavi (kada se, npr., pripremaju izražajna sredstva pre neke diskusije), ali je jednako koristan i prilikom pripreme pismenih radova. Odabir jezičkih elemenata zavisi od vrste pismenog rada, kao što pokazuju sledeći primeri:

- Prilikom pripremanja izveštaja o nekom doživljaju (odmoru, izletu, avanturi itd.): naći i zabeležiti različite početke rečenica, da bi se izbeglo pisanje stereotipnog „i onda“:

Pre pisanja je dobro uraditi jednu usmenu pripremu na konkretnom primeru. Pred pisanje pismenog rada, U dobijaju zadatak da u tekstu upotrebe najmanje tri početka rečenice sa spiska.

- Prilikom pisanja opisa (neke slike, pejzaža i sl.): prvo pobrojati priloške odredbe za mesto („Pred kućom stoji...“, „U pozadini vidim...“, „Iznad planine...“), ili moguća sredstva za izražavanje osećanja („Posebno mi se sviđa...“, „Mislim da je lepo što...“, „Ne razumem sasvim zašto...“, „Mislim da je moguće da je umetnik...“ itd.)

- Prilikom pripremanja teksta o, recimo, prednostima i manama života u imigraciji zabeležiti jezička sredstva kojima se izražava sopstveno mišljenje, a da to ne bude samo „ja mislim...“. „Smatram da...“, „Prema mom iskustvu... / Moje iskustvo kaže da...“, „Po mom mišljenju...“, „Moje je mišljenje...“, „Uveren/uverena sam da...“, „Sumnjam / ne verujem da...“ itd. I ovde je preporučljivo prvo usmeno uraditi vežbu na nekoliko primera, a onda dati zadatak da se u pismenom radu upotrebe najmanje tri izraza sa spiska.

15

Podsticaji u radu na proširenju fonda reči II: rad na tekstu s prazninama, pokušaj zamene reči itd.

Cilj

V. pod br. 14. Za razliku od tog rada na semantičkim poljima, ovde je reč o strože vođenim i zahtevnijim vežbama.

1. Tekstovi s prazninama

1–9. razr.

15 min.

Materijal:
pripremljen tekst s prazninama

Rad na tekstovima s prazninama je u većoj meri pasivno-reproduktivan, tradicionalan oblik koji se često koristi i za kontrolu znanja. On doprinosi aktivnom širenju fonda reči jedino ako se reči vežbaju dodatno u oblicima koji su orijentisani na njihovu upotrebu.

Postupak: N priprema radni list s jednim tekstom u kojem pojedine reči nedostaju i moraju biti unesene u prazna polja („Tina u vrtu bere _____“; „Lisabon je _____ Portugala“). Moguće je upotrebiti i sliku kojoj treba dati „potpis“.

Tina u vrtu bere _____.

Lisabon je _____ Portugala.

Mama kupuje meso kod _____.

Volim _____ vodu.

Na _____ svira muzika.

Sutra _____ na more.

Vitez nosi _____.

mesar

piti

oklop

glavni grad

maline

putovati

radio

- Jednostavnija varijanta: reči koje treba upotrebiti navedene su ispod zadatka na papiru i treba ih samo upisati u odgovarajuća polja. Ova varijanta je pogodna za 1) prvi/drugi razred pri vežbama s jednostavnim rečenicama i rečima i 2) za nefikcionalne teme, uz pomoć kojih se uči specifičniji vokabular (npr. upotrebiti prave reči na pravom mestu u tekstu o obrađivanju poljâ, ili navesti delove tela na grafici, ili napisati imena reka na nekoj karti). Preduslov za ovu vežbu je da je sadržaj već obrađen u nastavi.

Dodatna vežba: Đaci treba sami da smisle rečenice u kojima će upotrebiti pobrojane reči.

- Teža varijanta: Učenici sami moraju naći reči. I ovde je preduslov da je sadržaj (kao i, eventualno, standardnojezički i ortografski pravilni oblici reči) već obrađen u nastavi. Kada je jasno koji pojmovi moraju biti upotrebljeni, ova vežba se može koristiti i za kontrolu znanja (npr. kod pojmova koji se uče u istoriji). U drugim slučajevima je moguće da su različita rešenja ispravna i o njima treba razgovarati na času (npr. „Dini je _____ kroz žbunje, bio je strašno uplašen.“ Rešenja: jurio, bežao, pobegao...). Moguće je upotrebiti i ilustraciju koju treba opisati rečima.
- Varijanta „Pesma / reči koje se rimuju“: treba dodati reči koje se rimuju. Primer za niže razrede: „Otvaram vrata / i vidim svoga _____“; u zavisnosti od nivoa znanja davati teže primere.
- Poseban oblik tekstova s prazninama – koji je dobar i za procenu jezičkog znanja – čine gramatički orijentisane vežbe. Pritom U treba na prazna mesta da napišu, npr., odgovarajuće nastavke za određene padeže („Toni se plaši besn__ psa“, „Ljubim majk__ u obraz“). Moguće je osnovni oblik reči dati u zagradi: „Zuza je bila u Italiji. Ona tamo često _____ (provoditi) raspuste.“ Rezultati nastavniku daju važne informacije o gramatičkoj kompetenciji svakog pojedinog učenika.

2. Pokušaj zamene reči

2–9. razr.

30 min.

Materijal:
pripremljeni zadaci (v. desno)

Ova vežba od U zahteva da pokušaju određene reči u tekstu da zamene drugim rečima (često sinonimima). Na taj način se aktivno proširuje fond reči – pod uslovom da vežbu rade svi U i da se reči i kasnije ponavljaju i da se mogućnosti njihove upotrebe šire.

Varijante (u zavisnosti od težine i obima zadatka, moguće je raditi već od nižih razreda):

- N đacima daje papir na kojem je u tabeli u prvom polju zapisana jedna rečenica, npr.: „Danas gusto pada sneg“, ili „Moja majka često pije vodu iz plave čaše“ (svaka reč ili deo rečenice upisan je u posebno polje). Ispod te rečenice U treba u prazna polja da pišu rečenice ili delove rečenica sa sličnim rečima (ili rečima suprotnog značenja). „Juče je malo padala kiša“, „Tvoja sestra nikad ne pije čaj iz crvene boce“ itd.
- N đacima daje kratak tekst (1/2 strane, razmaci između redova su veliki) i sledeći zadatak: „Zamenite sve podvučene reči (ili sve imenice, sve glagole, sve prideve) nekom drugom rečju koja ima otprilike isto značenje!“
- Kao gore, ali sa zadatkom da reči budu zamenjene rečima suprotnog značenja („malecni pas“ → „ogromna mačka“; „čovjek je jurio kroz šumu“ → „žena je šetala po poljani“). Duhovita prerada tekstova (narочito dobro za rad u parovima): pisanje „suprotnih tekstova“ tako što će cela jedna priča (ili vest iz novina) biti pretvorena u svoju suprotnost.
- Kao gore, ali s fokusom na gramatici: „Zamenite sve imenice u jednini imenicama u množini; prilagodite i glagole!“, „Zamenite sve oblike glagola u prezentu oblicima u perfektu!“, „Zamenite sve prideve oblicima komparativa (dobar → bolji)“ i sl.
- Škola stila: N đacima daje jedan samostalno sastavljen tekst u kojem se mnoge reči ponavljaju i u kojem su mnoga mesta rogovatna (npr. svaka rečenica počinje rečima „I onda...“, ili se često ponavljaju reči kao „ići“, „raditi“). Đaci udvoje ispravljaju tekst i na kraju se rešenja porede.
- Klasično prepričavanje je znatno proširen oblik pokušaja zamene reči. Pritom je zadatak da U neki tekst (priču, nefikcionalni tekst, epizodu, kratku bajku), koji su čuli 1–3 puta, prepričaju svojim rečima. Ovaj oblik vežbe nije posebno privlačan za U, zbog svoje donekle veštačke prirode, ali za proširenje fonda reči može biti od koristi. Varijante koje podstiču komunikaciju: svaki U dobija kratak tekst (npr. vest iz novina), čita ga dva puta i zatim ga prepričava. Posle toga se numerišu originalni tekstovi

i kače na zid učionice. Prepričane varijante se obeležavaju slovima (a, b...) i kače na suprotan zid. Đaci prvo čitaju prepričane varijante i zatim pokušavaju da ih povežu s originalnim tekstovima. Dok to rade, U beleže ono što misle da nedostaje ili što je neprecizno prepričano. Na kraju se diskutuje u grupama.

- Upor. i 16.3: Paralelni tekstovi / generativno pisanje.

3. Dalji podsticaji

- Za proširenje fonda reči mogu poslužiti i igre opisane gore pod br. 6 (ABC-priče/ АБВ-приче).

grad	zanimanje	glagol	životinja	pridev	bodovi
Beograd	baštovan	biti	bizon	brz	5
Zagreb	zubar	završiti	zebra	zelen	5
Sarajevo	slikar	-	sova	srećan	4

- Isto važi za klasičnu Igru geografije, u kojoj U moraju uz zadato početno slovo napisati ime nekog grada, zemlje, reke itd. (Pravilo: svi dobijaju tabelu sa istim pojmovima (grad, zemlja itd.), neko u sebi izgovara abecedu/azbuku, neko drugo dete vikne „stop!“ i zatim svi traže zadate pojmove koji počinju slovom kod kog je prvo dete stalo.) Naravno, tabela može biti nešto izmenjena: umesto grada, zemlje itd., traži se imenica, glagol, pridev, osećanje itd.

16

Podsticaji kod strukturiranja i podele teksta (upor. i br. 9)

Cilj

Ovde je pobrojano nekoliko vežbi koje, nadopunjujući strategije vremenske ose i sheme „uvod / glavni deo / kraj“ opisane pod br. 9, doprinose boljem fokusiranju i uvežbavanju strukturiranja i podele teksta. Trebalo bi đacima ponuditi mogućnost da te strategije oprobaju u atraktivnim kontekstima.

1. Rad sa isečenim tekstovima

2–6. razr.

20 min.

N đacima daje tekst (5–10 rečenica u zavisnosti od uzrasta), koji je isečen na trake (na svakoj traci je jedna rečenica). Tekst treba da opisuje neku radnju s jasnim tokom. Zadatak: Poslažite trake pravilnim redosledom i zalepite ih na papir. Mogući dodatni zadaci: Nadogradite tekst, rečenice zapišite na dodatne trake. Ili: Obeležite različitim bojama trake na kojima su rečenice iz uvoda, glavnog dela i završnog teksta.

2. Rad sa pričom u slikama

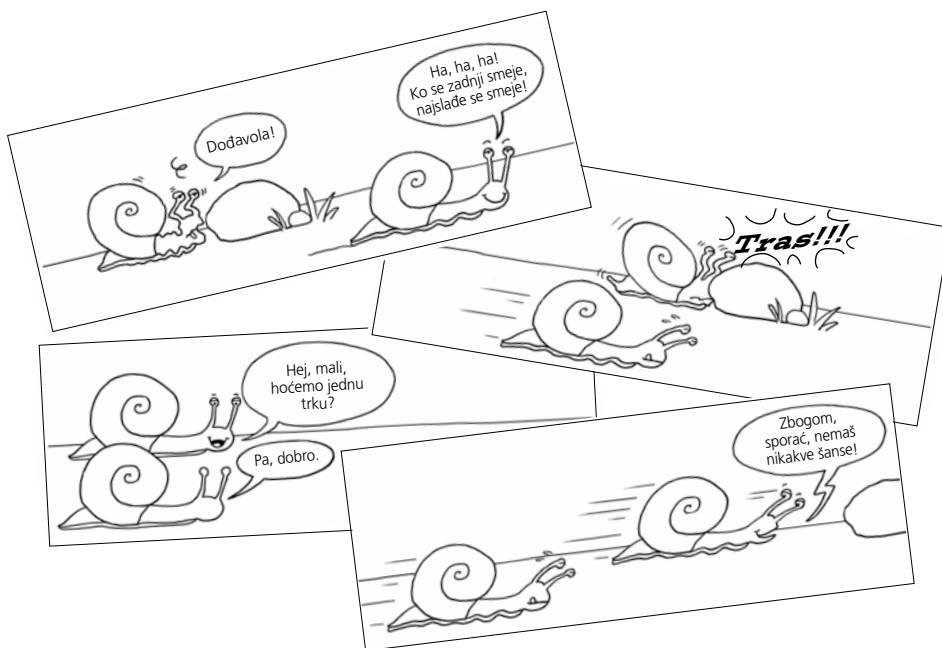
2–9. razr.

30 min.

Đaci (pojedinačno ili u paru) dobijaju isečene slike neke priče u slikama (4–8 slika). Slike treba da poređaju pravilnim redosledom, da ih zalepe i uz svaku sliku da napišu 1–2 rečenice. Mogući dodatni zadatak: napisati uvod i kraj priče. Izvori priče u slikama: fotografije iz novina, stripovi, internet, karte sa pričama u slikama, npr. od izdavača Schubi Lernmedien u Šaffhausenu (Schaffhausen); ima ih u mnogim školama.

Materijal:
isečena priča u slikama

3. Paralelni tekstovi, generativno pisanje

2–9. razr.

30 min.

Materijal:
predložak teksta

Đaci dobijaju neki tekst kao predložak (npr. kratku priču ili pesmu). Na bazi predloška, U pišu varijaciju teksta, varirajući, recimo, protagoniste (umesto psa koji laje pojavljuje se mačka koja mjaučje). Podesno je varirati i predloške kao što su pisma, izvinjenja ili zahtevi. Rad s paralelnim tekstovima je posebno podesan za jezički slabije U, pošto nisu suviše zahtevni. V. gore i 15.2: Pokušaj zamene reči. Za generativno pisanje v. dobar članak M. Lita (Lüth) ovde: http://www.kompetenzzentrum-sprachfoerderung.de/fileadmin/user_upload/didacta-Version.pdf.

4. Analiza podele teksta

4–9. razr.

30 min.

Materijal:
tekstovi (v. desno)

Varijanta 1:

Đaci dobijaju jedan ili više tekstova (sa jasnim hronološkim sledom događaja!), kao i jedan papir na kojem crtaju vremensku osu (upor. br. 9). Zatim obeležavaju segmente priče na osi i pišu nekoliko teza uz svaki segment.

Varijanta 2:

Đaci dobijaju zahtevnije tekstove različitih vrsta i pomoću različitih boja dele tekstove barem na uvod – glavni deo – zaključak.

5. Naći početak priče kad je tu kraj i obrnuto; „sendvič-priče“

2–9. razr.

30 min.

Materijal:
papiri na koje su napisani počeci tekstova

Đaci dobijaju početak nekog teksta (npr. početak priče, ili uvod nekog teksta iz novina). Samostalno, udvoje ili utroje treba da završe tekst i istovremeno da obeleže delove teksta (glavni deo i kraj/zaključak). Kod dužeg teksta treba da napišu i međunaslove. Na kraju predstavljaju jedni drugima svoje verzije teksta. Ovo je zabavna vežba, jer svi imaju isti početak, ali su rezultati potpuno različiti.

Varijanta 1:

Đaci dobijaju kraj teksta i treba da napišu početak i glavni deo teksta.

Varijanta 2:

„sendvič-priče“: Đaci dobijaju početak i kraj teksta (priča, vic, nefikcionalni tekst) i treba da smisle središnji deo.

6. Pravila igre, uputstva za sklapanje, pisanje i skupljanje receptata

2–9. razr.

40 min.

Sastavljanje tekstova kojima se objašnjava redosled radnji – poput pravila igre, uputstva za sklapanje, recepta i sl. – zahteva posebno preglednu strukturu, jer uputstva inače neće biti dovoljno razumljiva i primenljiva. Kvalitet takvog teksta može se, dakle, oceniti jednostavno na osnovu toga koliko dobro „funkcioniše“. Istovremeno, skupljanje receptata ili uputstava za sklapanje je atraktivan projekat za ceo razred, pošto su takvi tekstovi praktično upotrebljivi i korisni. Zanimljive su i dvojezične zbirke u saradnji s nastavnicima iz redovne škole; vidi dole br. 21.

17

Podsticaji za poboljšanje stila pisanja I: Praktična i otkrivalačka škola stila

Cilj

Aspekte vežbanja dobrog stila moguće je naći u mnoštvu pismenih zadataka. Sledeći podsticaji pružaju priliku za eksplicitno školovanje jezičkih i stilističkih varijanti na planu rečenice, teksta i određene vrste teksta. Cilj ovih vežbi je senzibilizacija đaka za stilističke nijanse i mogućnosti njihovog maternjeg jezika.

1. Pokušaj proširenja i izostavljanja

2–9. razr.

30 min.

Materijal:
pripremljene kartice za pokušaj izostavljanja (duža rečenica; 8–10 reči) i prazne kartice ili papirne trake za dopisivanje svojih reči

Prilikom pokušaja proširenja teksta U vežbaju kako da jednu rečenicu prošire dodatnim elementima (pridevima, delovima rečenice, zavisnim rečenicama). „Žena peva.“ → „Mlada, dobro obučena žena, koja se u Rimu školovala za solo-pevačicu, peva divne pesme u bogato ukrašenoj koncertnoj sali.“ Prilikom pokušaja izostavljanja treba, naprotiv, izbaciti sve one elemente koji ne čine jezgro rečenice: „Crni čupavi pas, koji je pobegao vlasniku, jede veliku kosku.“ → „Pas jede.“

Crni čupavi pas koji je pobegao vlasniku jede veliku kosku

Crni čupavi pas jede veliku kosku

pas jede veliku kosku

pas jede

Uz vežbu proširenja i izostavljanja, U kroz igru razvijaju osećaj za jezičke i stilističke mogućnosti na planu rečenice.

Varijante:

- N prvo s razredom ili u grupama provežbava jedan ili više primera. Zatim svaki U (ili po dva U) dobija jednu kratku rečenicu i nekoliko papirnih traka, na kojima treba zapisati što dužu rečenicu (pokušaj proširenja).
- N celom razredu daje jednu kratku rečenicu, npr. „Pas laje.“ Svaki U mora dodati po jedan element (pridev, deo rečenice i sl.): „Gladni pas laje“, „Gladni pas laje čitav dan“, „Gladni pas laje čitav dan, jer je gladan.“ itd. Vežbati prvo usmeno a zatim i pismeno.
- Za pokušaj izostavljanja mogu se uzeti rečenice iz pripovedaka itd., iz kojih treba izbaciti sve što nije neophodno.
- Pokušaj proširenja može biti primenjen i na nekom celom tekstu koji se sastoji isključivo od kratkih rečenica. Zadatak: Proširiti tekst tako da bude bar dvostruko duži.

2. Vežbe za povezivanje i „raspetljavanje“ rečenica

3–9. razr.

30 min.

Materijal:
pripremljeni papiri s kratkim rečenicama

Vežbe za povezivanje i „raspetljavanje“ (podelu) rečenica pospešuju sintaktičke i stilističke kompetencije kod U i proširuju njihov jezički repertoar. Poželjno je ove vežbe ponavljati, jer to produbljuje i učvršćuje znanje. Važno: nije nužno uvoditi pojmove „konjunkcija“, tj. „veznik“, „zavisna rečenica“ i sl.; ovde se radi o praktičnoj primeni.

Varijante:

N deli papir sa nekoliko pari kraćih rečenica. Na primer: „Gladan/gladna sam. Hoću da jedem.“; „Umoran/umorna sam. Dugo nisam spavao/spavala.“; „Obećao mi je. Ide sa mnom u bioskop/kino.“; Napet/napeta sam. Jesi li stvarno razumeo/razumela?“; «Mora se biti brz. Pobeđuje se u trci.“; „Bilo je kasno. Stigli smo u domovinu.“ Nakon kratkog objašnjenja, s razredom se nalaze konjunkcije (veznici), kojima se rečenice mogu povezati: i, jer/zato što, da, da li, kada, kako, da bi, pre nego što, za vreme, od tada, ukoliko, iako, ali itd. Zatim U povezuju rečenice odgovarajućom konjunkcijom i zapisuju rešenja. Produbljivanje: Uz pomoć konjunkcije sa spiska samostalno naći rečenice, a konjunkciju podvući crvenom bojom. Ili: Samostalno sastaviti rečenice i dati đaku s kojim se radi u paru da ih poveže.

„Raspetljavanje“ rečenica: Đaci dobijaju duže rečenice koje moraju da razlože na manje rečenične delove: „Ni zalogaj nisam mogao/mogla da progutam, jer ne podnosim spanać.“ → „Ni zalogaj nisam mogao/mogla da progutam. Ne podnosim spanać.“

3. Integrisane vežbe stila s papirnim trakama

3–6. razr.

30 min.

Materijal:
po 3–4 papirne trake za svakog U

Ova vežba sjedinjuje različite aspekte i snažno doprinosi brzom učenju, jer je praktično orijentisana i podstiče samostalnu aktivnost učenika.

Postupak:

a) N kači neku sliku. Svaki U dobija 3–4 papirne trake (A3 format isečen popreko u 4–5 traka) i na svaku traku zapisuje po jednu rečenicu koja opisuje sliku.

b) Trake se skupljaju i dobro promešaju. Onda U naprave grupe utroje i svaka grupa dobija 9–12 traka. Uz pomoć tih traka oni treba da sastave tekst koji opisuje sliku. Da bi to postigli, oni moraju intenzivno raditi na stilu: iseći „duple“ trake, zameniti reči ili početke rečenica koji se ponavljaju, eventualno povezati neke rečenice, voditi računa o strukturi teksta itd. Ako je potrebno, grupe mogu dodati prazne trake i dopisati rečenice da bi napisali dobar tekst.

c) Đaci lepe trake prema konačnom redosledu. Grupe predstavljaju svoje tekstove i uzajamno ih komentarišu.

4. Eksperimenti s različitim stilovima i vrstama tekstova

5–9. razr.

30 min.

Materijal:
u zavisnosti od varijante (v. desno)

Moguće su različite atraktivne, a i duhovite stilske vežbe na planu celih tekstova. Treba obratiti pažnju da ovi eksperimenti podrazumevaju određeni osećaj za prvi jezik i njegove stilističke nijanse. Tamo gde taj osećaj nedostaje, mora se potpomoći odgovarajućim uputstvima i informacijama za njegovu izgradnju. Isto važi i za poznavanje određenih vrsta tekstova (pesma, nefikcionalni tekst, bajka, SMS, strip itd.).

Stilske; varijante:

- Stilističko variranje nekog podesnog (kratkog) teksta. Mogući zadaci: „Za Novu godinu ste od prijatelja ili prijateljice iz svoje zemlje, ili od bake i dede, ili od konzulata svoje domovine dobili jednu knjigu. Napišite po jedno pismo za svakoga u kojem se zahvaljujete na poklonu i pazite da stil pisma odgovara osobi kojoj pišete!“ (variranje od neformalnog do veoma formalnog, eventualno i od dijalekta do standardnog jezika).

- Odaberite 5 saobraćajnih znakova (npr. znak „stop“, znak za jednosmernu ulicu, za zabranjeno polukružno okretanje i sl.). Napišite šta ti znaci kazuju (npr. „ovde se mora zaustaviti“, „ovde se sme voziti samo u jednom smeru“ i sl.) Sada te iskaze različito formulišite, od nepristojnog do veoma pristojnog stila. Slobodno koristite i dijalekt i sleng (znak za zaustavljanje: „Da li biste, molim vas, bili ljubazni da ovde zaustavite vozilo? Hvala!“ do „Idiote, zakoči tom krtijom!“ Napravite uz ovu vežbu duhovit poster u formatu A3 ili A2.
- Uzmite kratak izveštaj iz novina, neku pesmu ili neki drugi kraći tekst. Utroje ili učetvoro odlučite ko će zadati tekst preformulisati u kojem stilu (npr. dijalekt, sleng, jezik stripa, negovani jezik, šatrovački). Napišite svako svoju varijantu i pročitajte jedni drugima tekstove koje ste napisali.

Vrste tekstova, varijante:

- Uzmite neki kratak tekst, npr. tekst iz novina. Porazgovarajte na nivou celog razreda ili u grupama o tome u koju vrstu teksta biste zadati tekst mogli preraditi (pesmu, nefikcionalni tekst, bajku, telegram, SMS, strip, radio-dramu, senzacionalističku vest itd.). Dogovorite se ko će pisati koji oblik tekst (samostalno ili udvoje). Uporedite tekstove i na kraju porazgovarajte o različitim verzijama.
- Uradite istu vežbu na nekom tekstu u vezi s vašom domovinom! Pretvorite, na primer, scene iz života neke važne ličnosti u radio-dramu ili pretvorite tekst o nekom predelu u pesmu, smislite telegrame ili kratke vesti o nekim istorijskim događajima.
- Skupljajte primere različitih vrsta tekstova na maternjem jeziku i napravite izložbu. Svako neka predstavi po jedan primer (od pesme do stripa, od stručne knjige do e-maila ili SMS-a) i neka drugima objasni po čemu je jezik predstavljenog teksta poseban.

Dobre podsticaje za poboljšanje stila nude i sledeće vežbe:

- Vežbe opisane pod br. 4 – kostur-priče, reči-stimulusi, okosnica priče, kao i različite druge vežbe – mogu, naravno, biti uključene u rad na poboljšanju stila.
- Podsticaji pobrojani pod br. 15.2 za vežbu pokušaja zamene reči doprinose poboljšanju stila na leksičkom nivou.
- Rad sa paralelnim tekstovima (generativno pisanje), opisan pod br. 16.3 takođe je veoma produktivan u stilističkom pogledu: orijentisanje prema nekom predlošku i preuzimanje elemenata iz njega smanjuje teškoće sa stilom kojim U pišu.
- Takozvani „usmeni časovi pisanja“ su takođe omiljeni i korisni za poboljšanje stila: ne piše svaki U jedan tekst na jednu temu, nego opširno razgovaraju o tome kako bi neki tekst na neku temu mogao biti sastavljen. Varijanta: Diskutuje se o nekom već napisanom đaćkom tekstu, koji može biti i od đaka iz nekog drugog razreda.

18

Podsticaji za poboljšanje stila pisanja II: pisanje tekstova i zaključaka – precizno, pregledno i zanimljivo

Cilj

Đaci treba da imaju mogućnost da i na prvom jeziku razviju širok stilski repertoar. U to spadaju sposobnosti kao što su „umeti precizno opisati“, „umeti pregledno ispričati“, „umeti zanimljivo ispričati“ itd. Bez odgovarajućih vežbi, međutim, kategorije „precizno“, „pregledno“, „zanimljivo“ itd. ostaju apstraktne reči s kojima đaci ništa ne mogu otpočeti. Sledeći podsticaji imaju za cilj da pomenute kategorije „ožive“ i da učenicima omoguće da se, putem primerenih vežbi i pismenih zadataka, oprobaju u njima.

1. Precizno opisivanje: varijante

2–9. razr.

20 min.

Materijal:
račun iz prodavnice i dr.
(u zavisnosti od varijante,
v. desno)

- Svaki U donosi jedan račun (Migros, Coop, Aldi etc.) i lepi ga na sredinu papira u A3 formatu. Oko računa piše što preciznije ume za šta se koriste kupljene stvari. Objašnjenja i stvari na račun u povezuju se strelicama. (Ideja iz: „Sprachfenster“, Themenheft Schreiben, str. 29).

Mojoj majci je potrebno brašno da bi mom bratu napravila tortu za rođendan. Od ostatka brašna napraviće testo za picu na koje deca mogu sama staviti sastojke koje žele.

Leinwand	2.00
Hackfleisch 500g	5.20
Mandeln gemahlen	5.40
Kopfsalat Bio	2.10
Salz	0.05
Mehl	1.80
Taschentücher	5.20
Freilandeier	3.60
Toastbrot	2.80
Gummihandschuhe	3.80
Sparschäler	5.60
Deo Stick	3.85
Schwamm 3er Pack	2.45
Reibkäse	3.60
Summe	53.95
Bar	60.-
Rückgeld	6.05

Besten Dank für Ihren Einkauf

Jaja se mogu pripremiti na mnogo različitih načina. Možemo jesti tvrdo kuvana ili rovita jaja. Ukusna su i pržena jaja, bilo u obliku kajgane ili kao jaja na oko. Ja najviše volim kad se od jaja napravi omlet s gljivama. Jaja se koriste i za pravljenje kolača ili kekša.

„Štedljivi ljuštač“ se tako zove jer kada njime ljuštimo, recimo, krompire ili mrkve, nastaje vrlo malo otpada.

- Svaki U od N dobija neki predmet (npr. krpu ili kutijicu) i mora da ga opiše što preciznije ne izgovarajući ime predmeta! Umesto toga, govori se jednostavno o „XY“. Na kraju se predmeti stavljaju levo u učionici, a tekstovi desno. Tekstovi su obeleženi brojevima, a predmeti slovima i U pokušavaju da odrede koji tekst pripada kojem predmetu (npr. 3 = F). Uporedi gore i br. 7.2b.
- Varijacije uz drugu vežbu: opisivanje slika (razglednica itd.), različitih životinja (plišanih životinja, slika životinja), scenario za oglas „na prodaju“ ili „izgubljeno-nađeno“.
- Nastavnik ili jedan U 2–3 puta ponovi neku sitnu radnju (npr. uzme knjigu s police). Đaci pokušavaju pismeno da opišu radnju u svim detaljima. Na kraju porede tekstove i razgovaraju o njima. Varijacija (teži zadatak): Dvoje U izvodi malu scenu (pozdravljanje i sl.); opisati sve detalje scene.
- Zamislimo da svojoj prabaki želimo što preciznije objasniti kako da nekoga pozove mobilnim telefonom, ili kako da uključi računar i uloguje se u internet! Tekstove uporediti udvoje.

2. Pregledno i živopisno pričanje: varijante

2–9. razr.

20 min.

- N đacima daje sledeći „recept“ za pregledno i živopisno pisanje: „Zamisli da si ti lik iz priče! Zatvori oči i razmisli šta likovi u priči osećaju, misle, čega se plaše, čemu se nadaju... Sve to opiši u svom tekstu!“ Zatim se recept primenjuje prvo usmeno, a onda i pismeno na odgovarajuće teme. Primeri: „Naša rasprava tokom ručka“, „Jedan doživljaj mojih roditelja u domovini“, „Šta moja baka priča o svojoj mladosti“.
- Još jedan recept koji se radi kao prethodni: „Pre nego što počneš pisati, zatvori oči. Razmisli o svojoj priči i zamisli kako se ona kroz tvoju glavu vrti kao film. Napiši je sada onoliko detaljno i živopisno koliko možeš!“
- Savet koji može doprineti boljoj preglednosti: „Upotrebi direktan govor, neka ljudi u tvojoj priči razgovaraju!“ I ovo prvo treba usmeno provežbati.
- Tekstovi ponekad deluju živopisnije ako su napisani u prvom umesto u trećem licu. Ako se đaci uz to pridržavaju gornjih saveta, uspeh je gotovo siguran.
- Dobru priliku za pokušaj korišćenja preglednog i živopisnog stila pružaju priče u slikama. U toj vežbi su U rasterećeni obaveze da sami smisle neku radnju i mogu se u potpunosti koncentrisati na sastavljanje atraktivnog teksta. Važno je na kraju uporediti i komentarisati napisane tekstove.
- I prepričavanje i priče u slikama pružaju dobru i vrednu mogućnost za pokušaj korišćenja preglednog i živopisnog stila. Za to v. dole 18.3 i 21.

3. Precizno prepričavanje i sažeci; varijante

3–9. razr.

30 min.

Materijal:
priča kao predložak
za prepričavanje

U školi i u životu prepričava se na različite načine: od podužeg izveštaja o filmu ili onome što smo sanjali do beleške napisane na mobilnom telefonu, od slobodnog parafraziranja do što preciznijeg ponavljanja rečenog ili napisanog, pri čemu pokušavamo da očuvamo čak i stilske osobenosti predloška. Prepričavanje đake oslobađa obaveze da sami izmisle priču (jer je ona već tu) i omogućavaju im da se dobro koncentrišu na jezičke aspekte. Primeri i mogućnosti:

- Predvežba: diskusija o tome gde i zašto, u školi i u životu, prepričavamo ili sažimamo (rezimiramo) sadržaje. Đacima treba predočiti koliko su ovakve vrste tekstova važne u svakodnevici (čak i kad se, recimo, radi o vicevima ili tračevima!). Zatim skupiti svakodnevna „prepričavanja“ i „sažetke“ iz života učenika u poslednjih nekoliko dana (ko je kome šta prepričao?).
- N čita neku kraću ili dužu priču 2–3 puta. Zatim U prepričavaju priču što preciznije, ali u tekst krišom unose 1–2 greške. Posle toga jedni drugima čitaju tekstove: jeste li otkrili greške? (Upor. br. 7.4)
- Prepričavanje s promenom perspektive: U čitaju priču (npr. bajku, legendu ili epizodu iz književnosti na svom prvom jeziku). Umesto da priču jednostavno prepričaju, oni zamisle da su jedan od likova i prepričavaju priču iz njegove/njene perspektive. (Primer iz sveta nemačkih bajki: prepričati „Crvenkapu“ iz perspektive vuka).
- Istu priču prepričati u obliku različitih vrsta tekstova. Upor. 17.4.
- Beleške na telefonu, kao one koje ponekad pišemo za roditelje, predstavljaju prepričavanja tj. sažetke u vrlo kratkom obliku. To je moguće vežbati kroz igru (N i jedan U vode fiktivni telefonski razgovor dajući jedno drugome raznovrsne zadatke, ostali U prave beleške).
- Prepričavanja i sažeci koje i U moraju da pišu kada se spremaju za ispite mogu biti shvaćeni kao posebna podvrsta prepričavanja. Diskusija i razmena iskustava na ovu temu i zatim konkretna proba. Đaci mogu, recimo, pokušati da sažmu najvažnije informacije o temi poslednjeg časa i zatim kritički razgovarati o napisanom. Varijanta: N drži referat ili projektuje film, a U posle pišu sažetak sa 5–10 najvažnijih tačaka.

4. Zanimljivo pričanje: varijante

4–9. razr.

35 min.

Materijal:
priča u slikama ili papiri sa
napisanim naslovima tema
(v. desno)

- Usmena priprema: razgovor o kategorijama „zanimljivo“ i „dosadno“. Šta u stvari znače te kategorije; kako se one odražavaju na naše pisanje? Produblјivanje: N đacima čita jedan (kratak) uzbuđljiv i jedan dosadan tekst ili im daje takve tekstove. Zašto je jedan tekst zanimljiv, a drugi dosadan? Eksperiment: Kako bismo dosadan tekst mogli učiniti zanimljivim? Pokušaj pisanja, poređenje rezultata.
 - U dobijaju sledeće „recepte“ za zanimljivo pisanje (kopije):
 - Počni tekst rečenicom koja budi radoznalost kod čitalaca (npr. „Tog dana je sve išlo naopačke.“, „Taj užasni pas mi se približavao velikom brzinom.“).
 - Nemoj odmah sve otkriti. Čitaocima prvo nagovesti ono što će probuditi njihovu radoznalost! („To što sam danas doživeo/doživela neću tako brzo zaborati! Ne samo jedna, nego više opasnih životinja je bilo u igri.“)
 - Opiši osećanja, strahove i nade osoba u tekstu! („Ona je drhtala i pitala se u sebi: „Ima li meni spasa?““)
 - Prekidaj tekst pitanjima, obraćaj se direktno čitaocima. (Npr. „Šta biste vi u jednoj tako napetoj situaciji uradili?“)
 - Vrhunac ili razrešenje napete priče opiši tek pred kraj teksta.
 - Smisli naslov koji će zaintrigirati čitaoce („Tragedija u Turskoj“, ili „Hoće li me tigar pojesti?“)
- Sada U dobijaju nekoliko predložaka za koje, uz pomoć ovih „recepata“ treba da napišu zanimljive priče. Primer: priča u slikama, tema kao „grozan doživljaj“ ili „tad sam se stvarno uplašio/uplašila“.
- Posle pisanja uporediti tekstove i razgovarati o tome kako i koliko uspešno su sprovedeni pojedini „recepti“.
- Zajedno s U pravljenje zbirke zanimljivih tema ili početaka tekstova (1-3 rečenice). Tekstove U pišu u školi ili kao domaće zadatke. Moguće ih je i skupljati i uvezati u knjigu („Naše priče strave i užasa“, „Uzbuđljive priče“ itd.).

19

Preporuke za poboljšanje sintakse i morfologije

Cilj

Prilikom pisanja tekstova pružaju se mnoge autentične prilike za učenje i razmišljanje o gramatičkim temama (sintaksa, morfologija). Sledeće preporuke pokazuju kako je moguće stvoriti i iskoristiti takve prilike. Oblast pravopisa nije obuhvaćena, jer se pravopisna pravila razlikuju od jezika do jezika.

1. Sintaksa

2–9. razr.

20 min.

Materijal:
kartice sa iseckanim rečenicama
(v. desno); spiskovi imenica,
glagola itd. (v. desno);
eventualno rolna wc-papira

Važan doprinos razvoju i obrazovanju osećaja za rečenicu i sintaktički repertor predstavljaju vežbe i eksperimenti opisani u br. 17 (Podsticaji za poboljšanje stila).

Sledeće vežbe su naročito podesne za mlade U (1-2. razred), koji kroz njih mogu otkrivati i vežbati svoj osećaj za rečenicu (materijal pripremaju stariji U ili N):

- N piše jednostavne rečenice na papirne trake i ne iseca ih na reči, nego na delove rečenice. Spajalicom se povezuju kartice koje pripadaju zajedno. Đaci (samostalno ili udvoje) dobijaju po jedan ili više skupova kartica i treba da ih slože u pravilnu rečenicu (i eventualno prepišu).

Beispiel:

Ponekad su i drugačija rešenja moguća, o njima treba obavezno razgovarati s učenicima (osećaj za jezik!). Npr.:

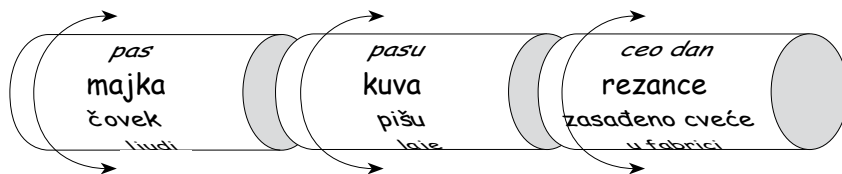
- Đaci dobijaju (samostalno ili udvoje) tri spiska: 1) sa 10–12 imenica (subjekt), 2) sa 10–12 glagola, 3) sa 10–12 objekata u akuzativu i/ili priloških odredbi za mesto ili vreme:

pas majka muškarac ljudi lopta dete klovn krave učenici sova	leti zaliva pasu kuva pišu laje vozi se igra rade lovi
u svesku u noći na livadi unicikl ceo dan rezance zasađeno cveće u fabrici u sobi u kapiju	

I za „rečenični računar“
napravljen od rolne wc-papira
(v. sledeću stranu) treba jedan
A4-papir iseći kao na ovoj slici.

Učenici stavljaju spiskove jedan do drugog i zapisuju sve smislene rečenice. Varijante: Spiskovi se stavljaju pored prazne rolne wc-papira i lepe lepljivom trakom. Kad se trake povuku jedna prema drugoj moguće je ovim „rečeničnim računarom“ sastaviti smislene i besmislene rečenice.

- Za starije đake moguće je proširiti vežbu tako što će se dodati još neki rečenični delovi (objekat u dativu, odredbe za mesto i vreme itd.).

2. Morfologija (pravilni oblici)

3–9. razr.

25 min.

Materijal:
tekst kao predložak
(v. desno)

Pokušaji zamene reči, opisani u poglavlju 15.2, odlično se daju uključiti i u vežbe gramatike (3-6. razr.).

Primeri:

- Par U dobija tekst koji treba da prepisu tako što će sve imenice staviti u množinu. Pitanje i diskusija: šta se tada događa na planu gramatike? (Odgovor: moraju se prilagoditi i oblici glagola i prideva.)
- Varijante: Sve oblike množine zameniti jedninom; sve glagole u prezentu prebaciti u perfekat ili futur; sve prideve u pozitivu zameniti komparativom ili superlativom.
- U 15.1 ukazali smo na jedan poseban oblik tekstova s prazninama koji može pomoći u proceni jezičkih sposobnosti (praznine za posebne gramatičke fenomene, kao što su nastavci za padeže itd., pri čemu greške otkrivaju polja nesigurnosti i potrebe za dodatnim vežbama).
- Treniranje određenih gramatičkih fenomena se često može povezati s oblašću pisanja ako se zadaci formulišu na odgovarajući način.

Primeri:

- Treniranje glagolskih oblika za prošlo vreme: Zadatak da U napišu priču u prošlom vremenu (teme kao: „Šta sam radio/radila kao trogodišnje dete“, bajka, nešto iz istorije...).
- Treniranje oblika prideva: Zadatak da U opišu svoje omiljeno jelo uz što više privlačnih detalja; što detaljniji opis neke slike itd.
- Treniranje kondicionala: Teme kao „Kad bih bio čarobnjak / Kad bih bila vila“, „Kad više ne bi bilo škole“, „Da moji roditelji nisu emigrirali“.

Ideje za pismene vežbe u specifičnom kontekstu

20

Pismeni zadaci koji su posebno podesni za nastavu maternjeg jezika

Cilj

Mnoge od dosad opisanih ideja moguće je sprovesti u nastavi maternjeg jezika. Sledeći zadaci predstavljaju dodatne podsticaje. Oni su u tesnoj vezi ili sa zemljom porekla ili sa životom u dve kulture i dva jezika i između njih, što je karakteristično za učenike u školama maternjeg jezika.

1. Tekstovi-zagonetke

4–9. razr.

30 min.

Đaci dobijaju zadatak da opišu nešto iz istorije, kulture ili geografije svoje zemlje porekla ne pominjući naziv događaja, mesta ili ime osobe koju opisuju. Temu treba ograničiti ili na istoriju, geografiju i kulturu, ili na ličnost. Vežba se može uraditi prvo usmeno, a zatim zagonetke treba sročiti pismeno, skupiti ih i razmeniti.

2. Reportaže, plakati, referati

3–9. razr.

Ovo je veći projekat u kojem U pripremaju reportažu, plakat ili referat o nekom mestu, događaju ili ličnosti. O načinu predstavljanja projekta se posebno razgovara (npr. odgovarajući radni list uz plakat ili referat). Zahtevi se, naravno, prilagođavaju uzrastu. Za ovakav projekat (uključujući prezentacije) neophodno je uzeti dva ili više duplih časova. Poželjno je najaviti projekat pred duži raspust, da bi učenici na raspustu mogli skupljati materijal i pripremiti se.

3. Radni listovi, nefikcionalni tekstovi, kviz itd.

4–9. razr.

45 min.

Umesto da N uvek pripremi sve radne listove, nefikcionalne tekstove, slike, kompjuterske prezentacije itd., to ponekad mogu uraditi i U. Pritom oni mnogo uče i ponavljaju gradivo. Važno je prethodno precizno dogovoriti za šta se prikuplja materijal (npr. za radni list ili za kviz na kraju neke oblasti).

4. Intervjui i fiktivni intervjui

5–9. razr.

Zadatak je da U vode intervjuje na neku od prethodno određenih tema, da ih zapišu i prezentuju u razredu. Moguće teme i partneri za intervju: Sećanja naših roditelja i baka i deda na detinjstvo u domovini / Intervju sa vršnjakom/vršnjakinjom u zemlji porekla na temu slobodnog vremena i perspektiva u budućnosti / Intervju sa ljudima u zemlji u kojoj U žive na teme rasizma, stranaca, integracije. Važno: Prvo se sa U mora razgovarati o tome kako se vodi intervju: zapisati glavna pitanja, formulisati pitanja tako da se na njih ne može odgovoriti samo sa „da“ ili „ne“ (impulsi poput „Ispričajte nam, molim Vas...“), suzdržati se od viška govora u ulozi „novinara“. I način dokumentovanja mora biti dogovoren: ne zapisivati sve od reči do reči, nego sažimati. Aparat za snimanje: magnetofon ili mobilni telefon.

Zanimljiva varijanta: zamisliti i napisati fiktivne intervjuje sa značajnim ličnostima iz kulture i politike zemlje porekla.

5. Zahtevi, apeli

5–9. razr.

45 min.

Nakon diskusije o nezadovoljavajućem stanju ili neprijatnim događajima u zemlji porekla ili zemlji u kojoj se živi, razmisliti o tome kome bi U mogli da se obrate sa konkretnim zahtevom za poboljšanje situacije ili apelom u medijima, i kako bi taj zahtev i apel morali izgledati. Zatim U sastavljaju tekstove i razgovaraju o njima. Da li će zahtevi biti stvarni ili fiktivni – o tome se mora razgovarati pojedinačno. Primeri: zahtev ili protestna nota predsedniku ili parlamentu zemlje porekla zbog nekog aktuelnog problema; pismo ili apel nekoj partiji ili instituciji koja ispoljava otvorenu netrpeljivost prema strancima.

6. Pisma, mailovi, SMS, korespondencija unutar razreda, blog, chat

2–9. razr.

Mnoge zanimljive mogućnosti autentične komunikacije s partnerom koji govori isti jezik predstavljene su već u poglavlju 12: „Pisanje s adresatom“. Pored klasičnog pisma, mediji i SMS su otvorili nove mogućnosti pismene komunikacije koje se odlično mogu koristiti i u nastavi. Isto važi i za učešće na blogovima i chat-forumima kojih ima na svim jezicima. Međutim, treba voditi računa da U svoje privatne podatke strogo čuvaju i da se drže podalje od dubioznih foruma.

Interesantnu varijaciju pisanja s realnim adresatima predstavlja pisanje fiktivnih pisama, mailova ili SMS-poruka istorijskim i drugim ličnostima, političarima itd., što se naknadno čita u razredu.

Autentične prilike predstavlja i pravljenje lepo ukrašenih čestitki za dan majki, Novu godinu ili neki praznik. Isto važi za pisanje pozivnica za roditeljski sastanak ili neki kulturni događaj koji pripremaju sami učenici na maternjem jeziku.

7. Tekstovi o problemima

5–9. razr.

45 min.

Odrastanje u, sa i između dve kulture i dva jezika ima dobre, ali i tamne strane. Resursi su, istina, dvostruki, ali se, kako u zemlji imigracije tako i u domovini, suočavamo s predrasudama i preprekama. Važan zadatak nastave maternjeg jezika je omogućiti učenicima da o tome govore, kao i pružiti im potporu tokom njihove orijentacije i potrage za identitetom. Tome doprinose diskusije i zapisivanje misli o toj temi. Sledeći pismeni zadaci su mogući: Planiranje diskusije o određenim pitanjima; Moje misli i osećanja na temu prednosti i mana života u dva jezika i dve kulture; Super, ja imam dva maternja jezika!; Kako se osećam kad sam u domovini itd.

8. Izmišljeni tekstovi, želje i vizije

3–9. razr.

45 min.

Mogući predloži i teme:

Da sam ja predsednik svoje domovine (ili zemlje u kojoj sada živim); Kad sanjam o svom životu za 20 godina; Moja predstava o svetu u kojem se dobro osećam; Problemi kojih za 50 godina, nadam se, više neće biti (ili kojih će i tada biti) i sl.

9. Poređenje jezika

3–9. razr.

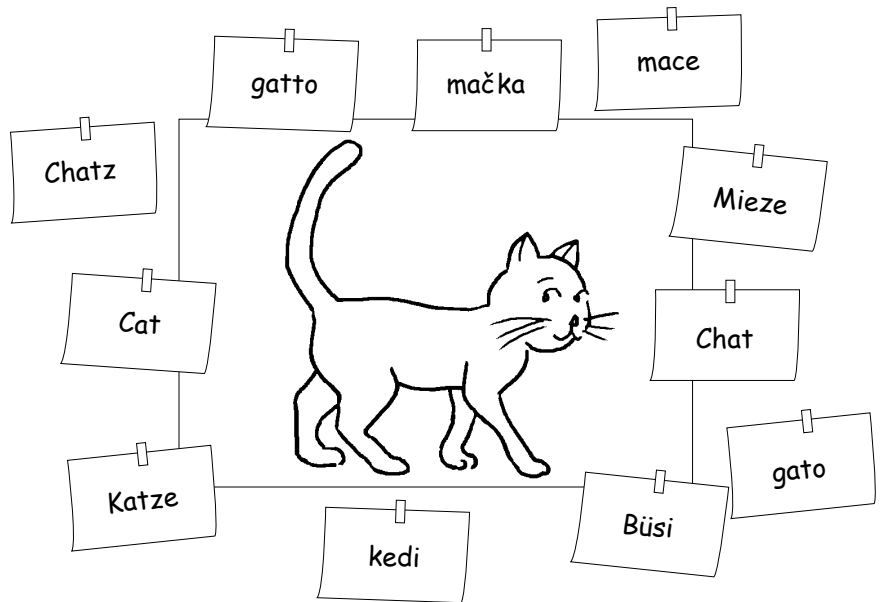
45 min.

Poređenja prvog i školskog jezika (recimo, nemačkog), ali i poređenja standardnog jezika i dijalekata, moguća su na različitim nivoima. Ona profitiraju od dvojezičnih kompetencija učenika i često predstavljaju veoma zanimljiv način za učenje. Ako učenici u školi ili privatno uče ili znaju još neki jezik, moguće je, naravno, i taj jezik uključiti u vežbu poređenja.

Mogućnosti:

- Poređenje i skupljanje reči („mačka“ na različitim jezicima; dijalektalne reči za određene stvari na prvom i školskom jeziku itd.).
- Traženje reči koje na oba jezika isto ili slično zvuče, ali imaju potpuno različito značenje (npr. nemački „Hund“ (pas) – albanski „hundë“ (nos); turski „armut“ – deutsch „Birne“ (nem. „Armut“: siromaštvo)).
- Poređenja i skupljanje izraza („dobar dan“ na više jezika; doslovna prevođenja izraza kao „koliko je sati?“, „kako se zoveš?“).
- Ekvivalenti izreka: Kojom nemačkom izrekom možemo najbliže prevesti neku izreku iz prvog jezika?
- Poređenje tvorbe reči (kako se, recimo, mnogobrojne složenice u nemačkom (Haustür, Wandtafel, grasgrün, autofahren...) prevode tj. stvaraju na prvom jeziku?)
- Poređenje građenja rečenice na osnovu sopstvenih rečenica (napisati rečenicu na maternjem jeziku, a ispod napisati istu rečenicu na školskom jeziku; strelicama povezati odgovarajuće elemente; isprobati na više rečenica, porediti i izvoditi zaključke).

- Prevođenje kraćih tekstova: gde se pojavljuju teškoće, šta mora biti prevedeno drugačije nego što je napisano? (Ovde mogu, recimo, dva U prevesti jednu kratku pesmu i razmeniti utiske.)
- Poređenje standardnog jezika i dijalek(a)ta na prvom jeziku (i eventualno na školskom jeziku). Uključiti raspitivanja kod baka i deda, po internetu i u knjigama.

Cilj

Mnogi đaci i nastavnici tematizuju interkulturalnost, a u okviru toga se sve češće govori i o višejezičnosti. To pruža idealnu priliku za kooperaciju nastave maternjeg jezika s redovnom nastavom. Pritom je izuzetno važno da i nastavnici maternjeg jezika preuzmu inicijativu. Sledeći predlozi će sigurno biti zanimljivi i nastavnicima u redovnoj školi.

1. Višejezičke zbirke pesama („Elfchen“ itd.)

od 2. razreda

Dalje informacije: različite internet-stranice o „elfhenu“ i „haikuu“.

Ovaj projekat je realizovan već u mnogim školama. U se bave pesmama, sami smišljaju jednostavne pesme, lepo ih ukrašavaju i prezentuju u obliku izložbe ili knjige. Ako su u izložbu ili knjigu uključene i pesme na drugim jezicima ili dijalektima (po mogućstvu i u prevodu na školski jezik), utoliko bolje. Za smišljanje pesama može pomoći „građevinski plan“, koji je omiljen na nemačkom govornom području, za tzv. Elfchen-pesme. Ove pesme se sastoje od jedanaest reči koje su na sledeći način podeljene u pet redova:

plav
 ~~~~~  
 Jadransko more  
 ~~~~~       ~~~~~  
 ono jako sija
 ~~~~~       ~~~~~       ~~~~~  
 ja se       tako       rado       kupam  
 ~~~~~       ~~~~~       ~~~~~       ~~~~~  
 toplo
 ~~~~~

red 1:
1 reč (pridev, evtl. imenica),
npr. boja ili osećanje.

red 2:
2 reči (imenica i nem. član)
(šta je to, o čemu se radi?)

red 3:
3 reči (kratka izjavna rečenica)
(šta radi?)

red 4:
4 reči (kratka ja-rečenica)
(šta ti radiš?)

red 5:
1 reč (pridev)
(najvažnije jednom rečju)

2. Višejezične slikovnice

niži razredi

ili knjige doživljaja

viši razredi

V. i:
Schader (2012):
Sprachenvielfalt als Chance,
str. 188 i dalje.

U nižim razredima slikovnice se često prave na osnovu sledećeg plana:

- a) U čitaju ili smišljaju priču,
- b) dele je na epizode, tj. slike,
- c) pojedinačno ili udvoje crtaju po jednu scenu i pišu ispod nje odgovarajući opis radnje,
- d) papiri se kače na zid ili se uvezuju u samostalno napravljenu slikovnicu.

Ovaj postupak je vrlo lako proširiti na više jezika, ukoliko se oko slika ostavi dovoljno mesta da se unesu opisi na više jezika. Tako nastaje višejezična slikovnica za koju polaznici nastave maternjeg jezika mnogo toga mogu uraditi.

U višim razredima moguće je napraviti „višejezičnu“ knjigu avventura tako što se, recimo, prvo smisle dva glavna lika koja doživljavaju različite avanture. Pojedinačno ili udvoje U pišu po jednu epizodu; kada se svi tekstovi spoje, dobija se solidna knjiga. Višejezičnost stupa na scenu kada se pojedine epizode, npr., presele u zemlju porekla i u svakoj se epizodi pojavi nekoliko reči na jeziku zemlje porekla (npr. „dobro dan“, „hvala“ itd.)

3. Višejezične zidne ili školske novine

od 3–4. razreda

Različite vrste školskih novina (uključujući zidne, kao i nove elektronske forme) odavno su omiljene među učenicima. One su vrlo podesne za višejezičnost (kao što i neke gradske novine imaju rubrike na jezicima većih nacionalnih manjina).

Varijanta 1: Prilozi na određene teme, napisani na drugim jezicima, biće uključeni u novine. Pritom te tekstove treba makar sažeti i na školskom jeziku da bi ih svi razumeli.

Varijanta 2: Prave se posebne rubrike za vesti na različitim jezicima (npr. u vezi sa događajima u zemljama porekla). I ovde je poželjno napisati sažetak na školskom jeziku.

4. Prilozi jednonedeljnim projektima (nem. Projektwochen), ili izložbe kao „Naše kulture“, „Odakle dolazimo“, „U kojim zemljama je divno letovati“, „Naši jezici“ itd.

od 4. razreda

Podsticaj za organizovanje jednonedeljnog projekta na nivou više (ili samo jednog) razreda, na temu plurikulturaliteta i višejezičnih resursa učenika, biće u većini škola verovatno rado prihvaćen.

Među različitim mogućnostima kooperacije sa školama maternjeg jezika treba izdvojiti pomoć u pripremanju referata ili pravljenju plakata, flajera ili turističkih reklama za različite zemlje.

Upor. i 10.1 i 12.

5. Višejezične zbirke recepata

od 2–3. razreda

U saradnji sa redovnom nastavom ili nastavom domaćinstva moguće je napraviti zbirku recepata sa tradicionalnim jelima iz različitih zemalja. I ovo se može uraditi dvojezično ili višejezično, pri čemu recepte na prvom jeziku treba napisati uz pomoć nastavnika maternjeg jezika (ili roditelja, ako deca ne pohađaju takvu nastavu). Ovde se podrazumeva da će svi recepti biti prevedeni na školski jezik. Projekat se završava zajedničkim kuvanjem, eventualno u okviru roditeljskog sastanka ili školske proslave, a uklapa se odlično i u školski jednonedeljni interkulturalni projekat.

22

Kreativni likovno-jezički projekti

Cilj

Sledeći projekti pomažu u podsticanju kreativnosti kod učenika. Oni spajaju muzičke i jezičke aktivnosti i završavaju atraktivnim proizvodima, što dodatno pojačava motivaciju.

1. Eksperimenti s jezičkim oblačićima

2–9. razr.

15–20 min.

Materijal:
fotografije ljudi iz novina
i časopisa

Đaci biraju jednu sliku i razmišljaju šta bi osoba na njoj mogla da misli ili govori. Crtaju oblačić i lepe ga na sliku. Moguće je, naravno, nacrtati i duhovite oblačiće.

Varijante: Dijalozi u oblačićima kod fotografija sa više od dve osobe / umetničke slike umesto fotografija (Mona Liza i sl.) / smajliji (emotikoni) 😊 ili ☹ umesto fotografija / kopija nekog stripa, na kojem je N obrisao/obrisala tekst u oblačićima; samostalno uneti tekst, uporediti.

2. Samostalno pravljenje stripa

2–7. razr.

30–60 min.

Materijal:
na 2–4 U po jedan jastučić
za pečate za uzimanje
otisaka prstiju; papir

N objašnjava postupak: svaki dvojac prvo smišlja jednu kratku priču koju namerava da predstavi kao strip (tj. priču u slikama) u 4–6 slika. U toj priči treba da se pojave dve osobe koje razgovaraju, dodatno se može uzeti neka životinja. Umesto crtanja likova, njihova tela se „crtaju“ otiscima prstiju, a ruke i noge se u obliku crta dodaju kasnije. Tako brzo nastaju smešne figure. Tekst se upisuje u oblačiće. Dobro je prethodno pogledati više slikovnica ili stripova da bi se učenici bolje upoznali s ovom vrstom tekstova i mogućnostima koje oni pružaju. Dodatna mogućnost: sastavljanje zajedničke knjige stripova. Ovo je posebno zabavno ako U biraju isti glavni lik za svoje stripove (i za temu uzmu, npr., epizode iz domovine).

3. Foto-romani

6–9. razr.

2–3 sata

Materijal:
papir i kamera,
ili mobilni telefon
s kamerom

„Foto-romani“ su poznati iz časopisa za mlade. Oni se sastoje od serije fotografija na koje su dodati jezički oblačići. (Ponekad se dodaju i drugi tekstualni elementi, npr. traka u donjem delu fotografije s komentarom „Sedam dana kasnije...“.) Slično kao pri pravljenju stripa, U prvo moraju da smisle radnju i da je kao neku vrstu scenarija podele na scene. Fotografisati mogu mobilnim telefonom ili nekom elektronskom kamerom (eventualno u slobodno vreme, kao domaći zadatak) i zatim odštampati fotografije. Đaci koji dobro vladaju kompjuterima mogu ceo roman složiti i obraditi elektronski.

4. Mini-knjige

2–5. razr.

30–60 min.

Materijal:
predložak (v. desno)

Minibooks (mini-knjige) su male, samostalno napravljene knjige koje se sastoje od naslovne strane i 6–7 strana teksta. Potrebno je naći ideju za neku priču, uzeti list papira (format A4 ili A3) i pročitati uputstvo za presavijanje i sečenje papira. Uputstva je moguće naći na internetu, npr. ovde <http://www.minibooks.ch/>. Uputstvo može N skinuti sa interneta i dati ga učenicima, ili će učenici napraviti svoju knjižicu direktno na računaru, ukoliko je to moguće. Mini-knjige zanimljivo izgledaju i mogu, naravno, biti i ilustrovane.

5. Nastavak puta

3–9. razr.

Materijal:
slike predela (razglednice ili slike iz časopisa)

Đaci dobijaju sliku nekog predela (npr. iz domovine) i lepe je na papir (format A4 ili A3 popreko). Levo i desno do crtavaju ili doslikavaju predele, „nastavljaju“ ih (eventualno i kao domaći zadatak). Ispod slike dopisuju tekst u kojem pišu o tome kako šetaju naslikanim predelima i opisuju šta vide, osećaju, mirišu i doživljavaju.

Koriščena stručna literatura

- Bartnitzky, Horst (2006): Sprachunterricht heute. Berlin: Cornelsen Scriptor.
- Baumann Schenker, Sandra; Karl Ernst (2007): 10 x 10 Spiele für den Sprachunterricht. Zofingen: Erle.
- Bertschinger, Margaretha; Sabine Nötzli-Fellmann (o.J. [1995]): Ich schreibe gerne. Eine Schreibwerkstatt. Zürich: Pestalozzianum
- Böttcher, Ingrid; Michael Becker-Mrotzek (2012): Schreibkompetenz entwickeln und beurteilen. Praxishandbuch für die Sekundarstufe I und II.
- Böttcher, Ingrid; Michael Becker-Mrotzek (2007): Texte bearbeiten, bewerten und benoten. Berlin: Cornelsen Scriptor.
- Bredel, Ursula; Hartmut Günther u.a. (2006): Didaktik der deutschen Sprache. Paderborn etc.: Schöningh.
- Büchel, Elsbeth; Dieter Isler (2006): Das Sprachfenster. Lehrmittel für den Sprachunterricht auf der Unterstufe. Zürich: ILZ/Lehrmittelverlag des Kantons Zürich.
- Büchel, Elsbeth; Ursina Gloor (2009): Sprachland. Sprachlehrmittel für die Mittelstufe. Zürich/Bern: ILZ/Lehrmittelverlag des Kantons Zürich/Schulverlag blmv AG.
- Diebold, Markus i dr. (1985): Lernkontrollen im Deutschunterricht. Zürich: sabe.
- Ernst, Karl (1999): 10 x 10 Textzugänge. Zofingen: Erle.
- Fritzsche, Joachim (1993): Schreibwerkstatt. Stuttgart: Klett.
- Glinz, Elly (1997): Wie Kinder Sprache lernen und wie Erwachsene dabei helfen können. Zürich: sabe.
- Glinz, Elly; Hans Glinz (1997): Sprachunterricht. Theorie und Praxis. Zürich: sabe.
- Good, Bruno (1997): Treffpunkt Sprache 4–6. Interkantonales Sprachbuch für die Mittelstufe. Zürich: ILZ/Lehrmittelverlag des Kantons Zürich.
- Griesshaber, Wilhelm (2008): Schreiben in der Zweitsprache Deutsch. U: Bernt Ahrenholz, Ingelore Oomen-Welke (ur.): Deutsch als Zweitsprache. Baltmannsweiler: Schneider Hohengehren; str. 228–238
- Keller, Gustav (2011): Lerntechniken von A–Z. Bern: Hans Huber.
- Künzler, Fritz i dr. (prerađeno izdanje 2012): Sprachwelt Deutsch. Werkbuch. Zürich: ILZ/Lehrmittelverlag des Kantons Zürich. Zürich/Bern: ILZ/Lehrmittelverlag des Kantons Zürich/Schulverlag blmv AG.
- Mayer, Kathrin (2010/2011): Aufsatz- und Schreibformen. Diagnose – Übung – Test. 5. Klasse/6. Klasse. Augsburg: Brigg Pädagogik.
- Neugebauer, Claudia (2008): Bessere Texte durch gute Schreibaufträge. Link: http://www.netzwerk-sims.ch/wp-content/uploads/2013/08/grundlagen_schreibfoerderung.pdf.
- Neugebauer, Claudia; Nodari, Claudio (2012): Förderung der Schulsprache in allen Fächern. Praxisvorschläge für Schulen in einem mehrsprachigen Umfeld. Kindergarten bis Sekundarstufe I. Bern: schulverlag plus
- Nodari, Claudio (2002): Kontakt. Deutsch für Jugendliche. Zürich: ILZ/Lehrmittelverlag des Kantons Zürich.
- Nodari, Claudio (2011): Pipapo. Deutsch für mehrsprachige Klassen und Lerngruppen. Aarau/Buchs: Lehrmittelverlag des Kantons Aargau/Lehrmittelverlag des Kantons Zürich/Schulverlag blmv.
- Nodari, Claudio; Claudia Neugebauer (1999): Aspekte der Sprachförderung. U: Gyger M., Heckendorn-Heiniman B.: Erfolgreich integriert? Bern: Bernischer Lehrmittel- und Medienverlag. (Download: http://www.iik.ch/wordpress/downloads/downloadDZ/Aspekte_Sprachfoerd.pdf)
- Odsek za nemački jezik/nemački kao drugi jezik na PH Zürich/Michael Graf (2007): Schreibdidaktik. Zürich (tiposkript).
- Portmann-Tselikas, Paul R. (1998): Sprachförderung im Unterricht. Handbuch für den Sach- und Sprachunterricht in mehrsprachigen Klassen. Zürich: Orell Füssli.
- Predmet Didaktika nemačkog za niže razrede osnovne škole /Basil Schader (nedatirano [2003]): Didaktik des Schreibens. Zürich (tiposkript).
- Reinartz-Essers, Dietlind (1980): Zur Didaktik des Schreibens. Frankfurt/M: Diesterweg.
- Rico, Gabriele (2004): Garantiert schreiben lernen. Sprachliche Kreativität methodisch entwickeln - ein Intensivkurs. Berlin: rororo.
- Schader, Basil (2012a): Sprachenvielfalt als Chance. Das Handbuch. Hintergründe und 101 praktische Vorschläge für den Unterricht in mehrsprachigen Klassen. Zürich: Orell Füssli.
- Schader, Basil; Barbara Müller (ilustr.) (2012b): Mein schlaues Lernheft. Zürich: Orell Füssli.
- Scherrer, Robert D. (1989): Bilder und Bildergeschichten. Winterthur: Schubi.
- Schweizerisches Gesamtsprachenkonzept (EDK, 1998). Download: http://sprachenkonzept.franz.unibas.ch/Konzept_kurz.html
- Selimi, Naxhi (2010): Wortschatzarbeit konkret. Eine didaktische Ideenbörse für alle Schulstufen. Baltmannsweiler: Schneider Hohengehren.
- Više autora (2000): Beurteilen und Fördern im Deutschunterricht. Praktische Modelle für individualisierende und fördernde Beurteilungsformen. Zürich: sabe (3 toma)
- Više autora (2013): Hoppla 4. Deutsch für mehrsprachige Kindergruppen. Zürich/Bern: Schulverlag plus AG/Lehrmittelverlag des Kantons Zürich.
- Zopfi, Christa i Emil (1995): Wörter mit Flügeln. Kreatives Schreiben. Bern: Zytglogge.

Napomene, iskustva, dodatne ideje:

Serija priručnika „Materijali za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama“ obuhvata nekoliko priručnika koji doprinose kvalitetu nastave maternjeg, odnosno, prvog jezika i njenom boljem povezivanju sa redovnom nastavom u imigracionim zemljama.

Priručnici su namenjeni budućim i sadašnjim nastavnicima jezika zemlje porekla u dopunskim školama u inostranstvu, kao i institucijama zaduženim za tu nastavu, kako u zemljama porekla, tako i u imigracionim zemljama.

Osnovni priručnik (Priručnik i radna sveska „Osnove i polazišta“) informiše, između ostalog, o glavnim načelima aktuelne pedagogije, didaktike i metodike u zemljama zapadne i severne Evrope.

Priručnici sa didaktičkim podsticajima nude konkretne predloge i planove za različite nastavne oblasti (poboljšanje pisanja na prvom jeziku i sl.). Svi priručnici su rađeni u tesnoj saradnji sa aktivnim nastavnicima dopunskih škola, tako da se od početka mislilo na povezanost s konkretnim radom i mogućnost primene u nastavi.

Serija obuhvata sledeće priručnike:

Serija priručnika „Materijali za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama“ objavljena je na nemačkom, engleskom, albanskom, bosanskom/hrvatskom/srpskom, portugalskom i turskom jeziku. Izdavač je Zentrum IPE (International Projects in Education) Pedagoške visoke škole (Učiteljskog fakulteta) u Cirihi (PH Zürich).